

Opinnäytetyö (AMK)

Teatteri-ilmaisun ohjaaja

NESTAS12-TE

2017

Emma Aleksa Virta

IKÄIHMISTEN EDESSÄ

– kuinka valmistaa teatteriesitys palvelutaloihin

Emma Aleksa Virta

IKÄIHMISTEN EDESSÄ

- kuinka valmistaa teatteriesitys palvelutaloihin

Pohtiessa, minkälainen esitys palvelutaloihin sopii, ei pitäisi miettiä, minkälainen taidemaku ikääntyneillä on. Vanheneminen ei muuta sitä tosiasiaa mihinkään, että ihmisillä ei ole yhteistä persoonallisuutta eikä sen myötä taidemakuakaan. Asiat, joita taiteilijan tulee kuitenkin ottaa huomioon viedessään esitystä palvelutaloihin liittyvät sukupolvien eroavaisuuksiin, palvelutaloon ympäristön poikkeavuuteen verrattuna teatteritaloihin, yleisösuhteeseen ainutlaatuisuuteen sekä siihen, että katsojilla ei välttämättä ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa vapaa-ajan ohjelmaansa.

Opinnäytetyössäni tutkin palvelutaloissa ja vanhainkodeissa esiintymistä ja erityisesti sitä, miten se eroaa teatteritaloissa esiintyvän työhön. Näyttelijäntyö vanhainkodissa ei ole koskaan vain esiintymistä eikä palvelutaloissa esitys ole pelkästään esitys. Esityksen ympärille syntyy paljon tapahtumia ennen ja jälkeen. Onnistunut esitys muodostaa palvelutaloon kommunikaatiotapahtuman. Onnistumisen takaamiseksi esiintyjän tulee olla valmis taiteilijan roolin lisäksi myös kuuntelijan, kaltaisen, kokoonkutsujan tai jopa katsojan rooleihin. Suurimman eroavaisuuden teatteritaloissa esiintyvä voi kohdata palvelutaloissa esiintyessään silloin, kun hän tarvitsee minä itse -roolia. Hän tulee kohtaamaan katsojansa erityislaatuisesti ilman roolihenkilön suojaa.

Opinnäytetyössäni esittelen vinkkejä, kuinka valmistaa toimiva teatteriesitys palvelutaloihin. Tuon esiin minkälaisia teemoja ja tyyliuuntia sekä teknisiä, toteutukseen ja sopimiseen liittyviä asioita kannattaa ottaa huomioon. Pohdin myös esiintyjän, esityksen sekä hoitohenkilökunnan motiiveja palvelutaloesityksiin. Mainitsen sensuurin vaarasta sekä siitä, miten kaikki osapuolet voivat vahingossa sensuroida laitospäristöissä asuvien ikäihmisten saavuttamaa taidetta.

ASIASANAT:

vanhainkoti, palvelutalo, vanhukset, ikäihmiset, vanhainkotiesitys, teatteri, kiertäväesitys

Emma Aleksa Virta

IN FRONT OF THE ELDERLY

- How to create a theatre performance to the elderly homes

When considering, what kind of performance would be suitable for nursing homes, one should not think about what kind of preferences of art elderly people have. Every person has a different personality and taste for arts and getting old doesn't change that fact. Nevertheless, there are issues that an artist should consider when doing a performance in a nursing home – such as the differences in between generations and the specific environment of the nursing homes compared to other theatre venues. Furthermore, the relationship to the audience and the fact that probably the audience in nursing homes haven't had a chance to affect to the program of their leisure time, are also factors that the artist should be aware of.

In my bachelor thesis, I'm writing about performing in nursing homes and focusing especially to the differences in contrast to performing in theatre space. When doing a show in a nursing home, the work of an actor is never solely performing – or the act is never simply just a performance. Well-made performance is moreover a moment of social interaction with the elderly people. To expand those borders and to make this possible, an artist should also be a listener, a convener or even be ready to take the part of a viewer. One of the major differences, in comparison with performing in nursing homes, happens when performer must leave all the protections of the role character and be just as themselves, owing to encounter with the audience.

In my bachelor thesis, I introduce some practical tips for creating a functional performance to the nursing homes. I also discuss about suitable themes and styles of performance, furthermore technical and practical issues to be looked after, when planning to do a performance in a nursing home. I also ponder motives of performer and people working in the nursing homes towards the performances done in nursing homes. In addition, in my thesis I talk about censorship. There exists also a concern of accidentally preventing the elderly people in the nursing homes from acquiring the arts in their lives.

KEYWORDS:

Theatre, Elderly people, Elderly home, Tour Performance

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 MINKÄLAINEN ESITYS SOPII PALVELUTALOIHIN?	7
2.1 Olemme aikamme lapsia	7
2.2 Voimakkaat tunteet ja muistot	9
2.3 Yhteinen tavoite, keinot sekä sensuurin vaara	12
3 ESIINTYJÄN ERI ROOLIT	16
3.1 Taiteilija ja minä itse -rooli	16
3.2 Katselijan ja kuuntelijan roolit	19
3.3 Fyysinen peili ja kaltaisen rooli	21
3.4 Kokoonkutsuja	23
4 ESITYKSEN RAKENNE, TILA, TEKNIikka JA MITTA	26
4.1 Saapuminen, esittäytyminen ja loppukeskustelu	26
4.2 Esitystila	30
4.3 Suuri muutos	33
4.4 Katsomon asettelu	34
4.5 Tarpeisto ja tekniikka	35
4.6 Esityksen kesto ja yleisömäärä	39
5 RAJANYLITTÄJILLE	41
LÄHTEET	44

1 JOHDANTO

Olen ollut jo nuoresta pitäen kiinnostunut esiintymään vanhainkodeissa. Olen useampana jouluna käynyt ystäväieni kanssa laulamassa joululauluja Kaarinan alueen vanhainkodeissa tai suuremman kuoron kanssa Turun alueella muun muassa veteraaneille. Minulle on jäänyt vahvoja muistoja hetkistä, jolloin olen lavalla ollessani nähnyt kappaleemme herättävän voimakkaita tunteita yleisössä. Jokin siinä välittömyydessä ja aitoudessa on tuntunut minusta käsittämättömän tärkeältä.

Aitouden tunne on voinut syntyä minulle siitä, että esiintyessä vanhainkodeissa ei esiinnytkään parrasvalojen loisteessa, jolloin yleisö muuttuu sysimustaksi ja jopa kasvottomaksi. Yhtäkkiä näenkin yleisön jokaisen henkilön ilmeet: kannustavat tai epäilevät silmät, huokaukset, haukotukset sekä kyyneleet. Teatterissa yleisö on vaiettu, sillä ”käytössäännoista” johtuen lavalle kuulee yleensä vain naurut, aplodit – ehkä yskäisyä. Mutta ikäihmisten edessä voi kuulla melkein mitä vain: kannustusta, huudahduksia, mielipiteitä tai yleisössä voi alkaa vaikka rinnakkaisesitys. Näen ja koen katsojani erittäin hyvin ja tiedostan jatkuvasti heidän näkevän minut yhtä kokonaisvaltaisesti. Näin vahvasti esillä oleminen on jännittävää. Kuitenkin onnistuessani löytämään rehellisen olemisen muodon katsojieni kanssa, tuntuu, että olen saanut ja antanut jotakin paljon enemmän, mihin olen koskaan teatterin lavalla kyennyt.

Taideakatemiaan opinnoissani tein työharjoitteluni Rovaniemen kunnan vanhainkodeissa. Esitykseni oli tällä kertaa sooloesitys ja esiinnyin kolmesti. Yksin vanhusten edessä huomasin, että nykyään kokeneempana esiintyjänä minua kuitenkin jännitti taas. Suurin motiivini mennä esiintymään vanhuksille oli heidän elämänlaatunsa parantaminen. Mutta vanhainkodissa aloin epäroidä, pystyvätkö esitykseni siihen. Oliko tavoitteeni liian naiivi? Työharjoitteluni tuoman kokemuksen ja siitä syntyneiden kysymysten jälkeen päätin tutkia vanhainkoti- sekä palvelutaloesiintymistä syvemmin. Minkälainen esitys sopii tällaisiin melko suljettuihin laitossympäristöihin? Onko olemassa esityksiä, joita ei saa esittää vanhuksille? Miten esiintyä erilaisissa paikoissa? Miten pitäisi toimia hoitohenkilökunnan kanssa? Miten taistella epärointiäni kanssa: Olenko tunkeilija vai tervetullut vieras?

Jussi Lehtonen käsittelee laitosesiintymistä sekä kirjateoksessaan *Samassa valossa – näyttelijäntyö hoitolaitoskiertueella* (2010) että väitöskirjassaan *Elämäntunto – näyttelijä kohtaa hoitolaitosyleisön* (2015). Aiheeseen paneuduttuani tein havainnon, että joissakin

asioissa olin tiedostamattani onnistunut ja toisaalta joitakin asioita en ollut edes ymmärtänyt pohtia tai kyseenalaistaa. Pohdin muun muassa näitä kokemuksiani tutkimuksessani peilaten havaintojani Lehtosen yli kahdensadan laitosesiintymisen tuomaan kokeemukseen. Samassa valossa -kirjateoksessa Lehtonen pohtii esityskiertueellaan kirjoittamiensa päiväkirjamerkintöjensä kautta laitosesiintymisen tuomia ajatuksia. Väitöskirjassaan hän taas käsittelee Teatterikorkeakoulussa lukuvuonna 2010-2011 ohjaamaansa yleisökontaktikurssia. Kurssin aikana kuusi näyttelijä- sekä dramaturgiopiskelijää valmistivat monologiesityksen laitospäristöihin. Lisäksi haastattelin lähihoitaja Satu Suomista sekä sirkusartisti Kaj-Mikael Schüttia. Suomisella on pitkä ura vanhainhoitotyöstä ja Schüttilla takana yli viidenkymmenen vanhainhoitoyhteisösiintymisen kokemus.

Käytän tutkimuksessani termejä esiintyjä, palvelutalo sekä teatteritalo. Esiintyjällä viitataan teatteritaiteen tekijään ja käyttämästäni termistä ja yksikkömuodosta huolimatta tutkimukseni materiaali sopii eri teatterialan ammattilaisille sekä ryhmille. Sosiaalialalla on tapahtumassa muutos, jossa pyritään muuttamaan vanhainkoteja enemmänkin palvelutaloiksi tai muunlaisiksi ympäristöiksi. Vanhainkodit ovat olleet enimmäkseen huonokuntoisimmille vanhuksille ja palvelutalot parempikuntoisille. Parhaillaan kunnat pyrkivät vaikuttamaan vanhusten terveydentilaan niin, ettei yhteen paikkaan päädy vain huonokuntoisia vanhuksia. Ikääntyneitä pyritään hoitamaan entistä enemmän ennaltaehkäisevästi. Siksi käytän tutkimuksessani enimmäkseen sanaa palvelutalo. Teatteritalolla tarkoitan taas perinteisempää teatteritilaa, johon vertaan palvelutalon tiloissa esiintymistä.

Ensimmäisessä osiossa käsittelen kysymystä: Minkälainen esitys sopii palvelutaloihin? Esittelen esitykseen sopivaa sisältöä ja teemoja, joita mielestäni voi palvelutaloesityksessä käsitellä. Tuon esille myös niitä, joita kannattanee kyseenalaistaa. Käsittelen ongelmia, joita esiintyjä voi kohdata esimerkiksi hoitohenkilökunnan kanssa sekä avaan, missä piilee palvelutalon esitystarjonnassa sensuurin vaara. Seuraavassa kappalekokonaisuudessa mainitsen Lehtosen Samassa valossa -teoksessa esittelemät roolit, joita esiintyjä palvelutaloissa esiintymisissä voi saada ja käsittelen tarkemmin niistä minun mielestäni tärkeimpiä. Viimeisessä kappaleessa esittelen kohta kohdalta, kuinka rakentaa teknisesti ja käytännöllisesti onnistunut esityskiertue palvelutaloihin.

Aihetta enemmän tutkittuani olen entistä enemmän vakuuttunut siitä, että laadukkaan teatteritaiteen on erittäin tärkeää jalkautua vanhusten luokse palvelutaloihin. Taiteella voi vaikuttaa vanhusten elinoloihin ja teatterilla on paljon annettavaa taistelussa laitostumista vastaan. Aihetta tutkittuani olen varma, että tavoitteeni omalle esitykselleni ei ollut liian naiivi.

2 MINKÄLAINEN ESITYS SOPII PALVELUTALOIHIN?

Ihmiset ovat erilaisia, eikä ikääntyminen muuta tätä tosiasiaa mihinkään. Pohtiessa, minkälaisen esityksen palvelutaloihin voi viedä, ei siis pitäisi miettiä, minkälainen taidemaku ikääntyneillä on. Yhteistä taidemakua, kuten persoonallisuuttakaan, ei ole. Laitosympäristössä asuminen, arjen rutiineihin ja sääntöihin tottuminen, voi kuitenkin vaikuttaa siihen, että ihmisten erilaiset persoonat jättyvät vähemmälle huomiolle. Elämä voi palvelutaloissa olla vähävirikkeinen ja esimerkiksi tylsistymisen johdosta asukkaat voivat näyttäytyä samanlaisilta persooniltaan. Tämä ei silti poista sitä tosiasiaa, että kaikilla on oma temperamenttinsa, henkilökohtainen menneisyytensä sekä omat mieltymyksensä ja inhokkinsa – myös taidetta kohtaan.

Kuitenkin joitakin esitykseen liittyviä asioita kannattaa pohtia. Ne liittyvät taiteilijan etiikkaan, joita taiteentekijän pitäisi aina taidetta tehdessään pohtia. Esitystä palvelukoteihin suunniteltaessa kannattaa esittää itselleen kysymys: Onko oikein viedä tällainen esitys sellaisten ihmisten katsottavaksi, jotka eivät voi itsenäisesti päättää, minkälaista esitystä he menevät katsomaan? Katsojien itsemääräämisoikeuden kaventuminen vapaa-ajan ohjelmaansa kohtaan tuo uuden perspektiivin taideteoksen sisällön pohtimiseen.

2.1 Olemme aikamme lapsia

Katsojien sukupolvi, ja siihen liittyvät eroavaisuudet taiteilijan edustamaa sukupolvea kohtaan, kannattaa ottaa vakavasti huomioon. Taiteilijan kannattaa ottaa selvää, onko esityksen teema mahdollisesti edustanut hyvin erilaista asiaa hänen ja katsojien sukupolven yhteiskunnan aikoina. Sota merkitsee ja todennäköisesti synnyttää hyvin erilaisia tunteita sen kokeneille sukupolville kuin myöhemmille sukupolville. Talvisodan (1939–1940), Jatkosodan (1941–1944) ja Lapin sodan (1944–1945) kokeneita ja niissä voimakkaastikin traumatisoituneita henkilöitä asuu paljon suomalaisissa palvelukodeissa.

Esimerkkinä voisin mainita vielä homoseksuaalisuuden. Homoseksuaalisuus ja siihen suhtautuminen on ollut lähihistoriamme yhteiskunnassa hyvin erilaista kuin mitä se on nykyaikana; Suomessa homoseksuaaliset teot olivat kriminalisoituja vuoteen 1971

saakka, sairausluokituksesta se poistettiin vuonna 1981 ja vuonna 2017 homoavioliitot laillistuivat (Wikipedia s.v. *homoseksuaalisuus ja laki*). Tällä esimerkilläni en tarkoita sitä, että kaikki 70-luvulla eläneet suomalaiset olisivat ajatelleet valinneen lakipykälän mukaisesti. Laki kuitenkin toimii vastineena aikansa vallitsevaan yleiseen mielipiteeseen sekä kertoo kansalaisille, mitkä ovat yhteiskunnassa tuomittavia asioita ja mitkä eivät.

Tämä ei tarkoita sitä, että esimerkiksi sota tai homoseksuaalisuus aiheina olisivat kiellettyjä palvelutalojen esityksissä. Taiteilijan tulee olla tietoinen valitsemansa aiheen sidonnaisuuksista aikaan ja merkityksistä eri sukupolville. Aiheen valinnassa taiteilijan pitää kysyä itseltään, mitä hän haluaa esityksellään saavuttaa. Käsitellessään esityksessään tällaisia teemoja suurena vaarana on vain järkyttää ja esityksen muut teemat voivat mennä järkytetyneiltä katsojilta ohi. Se ei ehkä palvele esityksen tavoitteita.

Koska katsojilla ei ole päätäntävaltaa, poliittisesti tai uskonnollisesti virittäytynyt esitys voi olla eettisesti ongelmallista (Lehtonen, 2010, 80). Esityksen tyylisuuntaa suunniteltaessa kannattaa pohtia, tukeeko kyseinen esitystyyli esitykseni tavoitteita. Lehtonen (2010, 80) neuvookin, että esimerkiksi korostetun provosoiva esiintymisasenne saattaa herättää katsojissa sekä hoitohenkilökunnassa torjuntaa. Torjunnan synnyttäminen yleisössä, järkytyksen tavoin, harvoin tukee palvelukodissa esiintyvän esiintyjän tavoitteita. Provosoiva esitys on myös mielestäni eettisesti hyvin ongelmallista tällaisissa esiintymispaikoissa, joissa katsojilla ei ole ollut juurikaan valinnanvapautta valita näkemänsä teatteriesitys. Vaikka esityksen ei ole sopivaa esimerkiksi ottaa kantaa poliittisiin tai uskonnollisiin vakaumuksiin, esityksessä käsiteltäviä tunteita ei tarvitse pelätä tai sensuroida. Myöskään seksuaalisuutta ei tarvitse vältellä (Lehtonen 2010, 81).

IhmisyYTEEN kuuluu seksuaalisuus ja aihetta on turha pitää ikäihmisille tabuna. Toisinaan kohtaa olettamuksia, että ikääntymisen myötä ihminen muuttuisi seksuaalisuuden kanssa takaisin lapsen tasolle; kuin vanhukset olisivat kadottaneet täysin seksuaalisen osan itsestään ja siihen liittyvät ajatuksensa tai muistonsa. Haastatteleman lähiohittaja Satu Suominenkin päivittelee esityksen sisällöstä keskustellessamme yleisellä tasolla seuraavasti: "Usein puheessa puhutaan, että ihminen vanhetessaan taantuu lapsen tasolle. Mutta ei se niin ole." Sain kiertueellani Rovaniemen kunnan alueella kiitosta siitä, ettei esitykseni ollut "kuin lastenesitys" eikä se "aliarvioinut vanhuksia". Kyseisen paikan johtajalla oli kertomansa mukaan myös harmillista kokemusta sellaisesta. Esiintyjältä toivotaan kuitenkin aikuisille ihmisille suunnattua esitystä. Jos esiintyjä kuvittelee menevänsä esiintymään kuin lapsille, todellisuus toivottavasti näyttäytyy hänelle nopeasti. It-

seasiassa, olen huomannut, että ikäihmiset voivat olla hyvinkin suoria esimerkiksi seksuaalisuuteen liittyvissä keskusteluissa; Näin ja kuulin palvelutalossa käydessäni, kuinka kaksi vanhaa rouvaa puhuivat keskenään mieshoitajasta ja suoraan myös kyseiselle mieshoitajalle hyvinkin ”härskéjä juttuja” ja nauroivat makeasti päälle.

Tosin muistisairaavat vanhuksat voivat sairaudestaan johtuen puhua hyvinkin suoraan ja suodattamattomasti. Seksuaalista sisältöä sisältävät kommenttien ja tokaisujen kuuleminen ovat arkipäivää dementiaosastoilla. Dementoivan sairauden yksi oireista on opittujen käytösmallien unohtuminen. Dementoituva ei enää välttämättä tunne sosiaalisia estoja eikä pysty kontrolloimaan itsensä ilmaisua. Tämä johtaa siihen, että dementoituva vanhus sanoo kaiken ajattelemansa ääneen. Tätä ei kannata pelästyä ja useimmiten dementoituva ei itse edes ymmärrä sanomansa seksuaalista merkitystä. Muistisairauden edetessä nämä oireet yleensä lieventyvät. (Sulkava ym. 3/1999, 42.)

2.2 Voimakkaat tunteet ja muistot

Lehtosen Rakkaus ei ole ajan narri -esityksessä käsiteltiin paljon rakkautta, rakkauden menettämistä ja sen tuomaa tuskaa, kuten mustasukkaisuutta. Esityksessä käsiteltiin myös kuolemaa. Lehtonen (2010, 86) joutui kiertueellaan kohtaamaan usein hoitohenkilökunnan mietteitä siitä, kuinka paljon tunteita esitys saisi sisältää ja herättää. Lehtonen kuuli usein henkilökunnan sanovan hänelle, että tunteita pitää ja saisi olla, mutta ei liikaa. Tämän rajan vetäminen ei ole niin yksinkertaista. Katsojat ovat yksilöitä ja samasta esityksestä joku voi jopa ahdistua, mutta toiset voivat taas nauttia elämänsä kyllyydestä. Taiteeseen kuuluu se tosiasia, että kaikkia ei voi miellyttää. Tietenkään tavoite ei ole järkyttää yleisöä, mutta liian sensuroidun ja varovaisen esityksen tekemisellä ei välttämättä tavoiteta tavoitetta: tuoda laadukasta teatteritaidetta palvelutaloihin. Kaikkien kannalta olisi tärkeää, että palvelutaloihin tarjotaan ja saadaan nimenomaan erilaisia teatteriesityksiä.

Suominen taas on sitä mieltä vahvasti, että esitys saa herättää vanhuksissa tunteita. Suominen tämän hetkiselä työpaikalla ei ole ollut teatteriesityksiä, mutta heillä on järjestetty usein musiikkiesityksiä ja toisinaan tanssiesityksiä. Lisäksi vapaa-ajan ohjelmana on tarjolla muun muassa ulkoilua, retkeilyä, esimerkiksi autoajelua yhdessä, hali-koiran vierailu talossa ja hoitajien toimesta ohjattu muisteluhetki asukkaille. Suominen kertoo,

että esitykset ja ohjelmat ovat toisinaan nostaneet asukkaille tunteita pintaan ja he ovat voineet herkistyä itkemään. Hän ei kuitenkaan ole kokenut tai nähnyt omalla urallaan mitään vaarallista aiheutuneen asukkaiden mielentilassa.

Suominen kuvailee, että tällaisissa tilanteissa hoitaja on mennyt vanhuksen viereen ja pitänyt kädestä. Tällainen hoitajan toimesta tuleva tuki ja apu syntynyt tunnetta kohtaan tuntuu todella tärkeältä. Tuen avulla vanhus voi silti pystyä jatkamaan esityksen kokemista ja esityksen kulku voi tuoda lisääpua myös tunteen käsittelemistä eteenpäin. Joskus Suominen on kohdannut tilanteita, joissa asukkaalle on noussut niin paljon tunteita pintaan, että hoitajan on ollut parempi viedä hänet hieman sivummalle ja lohduttaa. Suominen kertoo, että tällaista kuitenkin on tapahtunut harvoin ja surullisista tunteista on päästy yli. Mitään vakavampaa kokemusta Suomisella ei ole uransa aikana ollut.

Lehtonen pohtii Samassa valossa -kirjateoksessaan tunnerikkaan esityksen riskeistä seuraavasti: ”Piileekö voimakkaiden tunteiden esittämisessä riski? Onko ihmisiä, jotka eivät yksinkertaisesti kestä tunteellista ilmaisua? En osaa vastata kysymykseen, mutta kokemuksieni pohjalta rohkenen väittää, ettei tunteellisen esityksen katsominen enimmäkseen aiheuta lisävahinkoa, vaikka katsojan mieli olisikin pirstaleisessa tilassa.” (Lehtonen 2010, 66.) Suominenkin toteaa, että hänen mielestään tunteita on hyvä käsitellä. Eikä hänen kokemuksensa mukaan surun tai vähän raskaampienkin muistojen nousuminen vanhuksen mieleen ole ollut haitallista. Hän on usein jopa huomannut, että vanhukset pitävät siitä, kun muistoja ja tunteita käsitellään yhdessä. Suominen mukaan joillakin vanhuksilla voi olla vaikeaa oma-aloitteisesti ryhtyä muistelemaan ääneen, mutta jos jokin ulkoinen tekijä, esimerkiksi musiikkiesitys, sen aloittaa, se tuntuu vanhuksista usein helpottavalta. Näin vanhukset varmasti uskaltavat keskusteluun, kun sytyke siihen tarjotaan ulkoapäin. Suominen kertoo, että heidän palvelutalossaan pidetään välillä ohjattuja muisteluhetkiä, joista asukkaat ovat olleet kovin mielissään. Luulen hetkien vahvistaneen vanhusten kokemusta siitä, että heistä välitetään ja heidän tunteillaan on merkitystä. Uskoisin myös, että yhteisöllinen muistelutilanne voi myös vaikuttaa vanhuksen mielestä turvallisemmalla tilanteella muistojen käsittelyyn. Huoneessaan ollessaan se voi tuntua takuulla pelottavaltakin kohdata muistojaan yksin. Yhteisöllinen tilanne tuo turvaa ja tukea. Teatteriesitys on mielestäni tähän erityisen tärkeä työkalu. Teatteri antaa myös mahdollisuuden käsitellä yhdessä sellaisia asioita, joihin ei löydy sanoja. Suominen kuitenkin painottaa sitä, että esityksen pitää päättyä iloiseen mieleen ja onneen.

Vaikka vanhenemisen myötä ihmisen ympärillä oleva maailma ikään kuin kapenee, se ei tarkoita sitä, että henkilön menneisyys poistuisi hänestä. Teatteriesityksen myötä katsoja voi päästä ajatuksissaan menneisyyteensä ja tämä voi tuoda hänelle jotakin hyvin merkittävää nykyhetkeen. Teatteri voi olla avain moniin lukkoihin sekä vastaus moniin kysymyksiin. Jo eletyn elämän muistelemisen ei siis välttämättä tee ihmistä surulliseksi ja onnettomaksi, vaan hänen menneisyytensä, tarinansa ja tieto siitä, kuka hän on voi auttaa häntä eteenpäin hyvinkin voimakkaasti. Taidekokemus voi vahvistaa asukkaan yksilöllisyyden kokemusta, joka auttaa taistelussa laitostumista vastaan. Suominen harmittelee yleistä ajattelemattomuutta siitä, että vanhuksillakin on paljon tunteita, joita pitää käsitellä. Tietenkin, se kuuluu ihmisyyteen.

Voimakkaiden tunteiden käsitteleminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että katsoja jätettäisiin yksin tunteidensa kanssa. Esiintyjän täytyy olla tietoinen esityksessään käsiteltävistä tunteista ja niiden asemointi esityksen draamankaareen täytyy olla harkittu. Esityksen ei ole hyvä päättyä ns. negatiiviseen tunteeseen ja jos tällaisia tunteita virittää, ne on hyvä myös osata purkaa esityksen aikana. Samoin loppukeskustelu antaa hyvän mahdollisuuden esityksessä esiin tuotujen tunteiden käsittelemiseen. Vaikka kaikki katsojat eivät loppukeskustelussa puhuisikaan mitään, kuuntelemalla he voivat silti saada työkaluja syntyneiden ajatusten käsittelyyn. Keskustelua kuunnellessa he voivat saada termejä ja sanoja tunteilleen, joita he eivät yksin välttämättä olisi kyenneet nimeämään.

Muistisairaakaan ei ole este vahvojen tunteiden esittämiselle, vaikka Lehtonen (2010, 85) on kohdannut eniten epäilyjä juuri muistisairaiden tunnesietokyvystä. Rakkaus ei ole ajan narri -esityksen myötä, Lehtonen huomasi itseasiassa, että hänen Shakespearen teksteistä koottu monologi sopi erinomaisesti muistisairaille. Muistisairaat eivät yrittäneet ymmärtää Shakespearen vaikeakin tekstiä, mikä voi olla toisenlaisen yleisön kanssa haittana. Muistisairaat sen sijaan tunnistivat näppärästi esityksen tunteet ja niistä syntyi keskustelua. Muistisairaiden kanssa käydyn keskustelun lisäksi Lehtonen sai tukea ajatukselleen myös hoitajilta, jotka usein esityksen ja loppukeskustelun jälkeen ihmettelivät muistisairaiden ymmärtämisen tasoa. Tunteet eivät siis ole vaarallisia, mutta ne ovat teatteritaiteilijan työkaluja, joiden käyttämisessä täytyy olla tarkka ja niiden mahdollisista vaikutuksista tietoinen.

Kysyessäni Suomiselta minkälaisia esityksiä toivoisit palvelutaloonne, hän totesi, että iloisia, reippaita ja hyvää mieltä tuovia. Esitykseltä varmasti toivotaan eniten juuri piristävää vaikutusta palvelutalojen arkielämään. Erityisesti Suominen korostaa sitä, että esityksen olisi aina hyvä olla sellainen, että vanhukset pääsevät myös mukaan toimintaan,

eivätkä vain istu ja seuraa. Pahimpia asioita, jonka hän uransa aikana on kuullut esiintyjän sanoneen asukkaille, on ollut esiintyjän toivomus ennen esitystä, että nyt vain hän laulaa ja te kuuntelette. Suomisen kokemuksen mukaan asukkaat ovat innostuneet esityksistä, joissa esimerkiksi tanssittaja on pyörittänyt pyörätuolissa istuvia tai he voivat tutun musiikkikappaleen kuullessaan laulaa mukana. Otaksun, että osallistava esitys olisi siis toimiva teatteriesitys palvelutaloissa. Voisin kuvitella, että tässäkin tapauksessa yhteisöllisyyden tunne ja yhdessä tekemisen muoto on omiaan parantamaan vanhusten elämänlaatua. Monet vanhukset ovat voineet ennen palvelutaloon muuttoa asua pitkäänkin yksin kotonaan esimerkiksi puolison menehdyttyä. Useilla vanhuksilla lienee myös ulkopuolisuuden tunnetta yhteiskuntaa kohtaan, kun he eivät voi enää samalla tavalla elää, toimia ja vaikuttaa siihen kuten ennen. Siksi varmasti yhteisöllisille vapaa-ajan toiminnoille on todellista tarvetta. Mielestäni teatteri-ilmaisun ohjaajilla on juuri tähän työhön paljon ammattitaitoa. Teatteri-ilmaisun ohjaajilla on asiantuntemusta esiintymisen lisäksi ryhmänohjaamisessa, soveltavassa ja osallistavassa teatteritaiteesta sekä työpaikan suunnittelussa.

Toki teatteriesitys voi herättää katsojan mielessä tunteita ja ajatuksia hänen menneisyydestään. Se on teatteritaiteen tarkoitus, enkä tiedä, voiko edes toisenlaista esitystä kutsua teatteritaiteeksi. Tunteiden läpikäynti voi kuitenkin auttaa henkilöä eteenpäin ja jopa parantaa hänen nykyistä elämänlaatuaan. ”Sitä voimakkaampi vaikutus on kokonaisvaltaisesti vaikuttavalla taide-elämyksellä, joka puhuttelee katsojaa paitsi älyn, ennen kaikkea tunteen, elämäntunnon ja kauneudentajun alueilla. Hoitolaitoksen seinien sisäpuolella Shakespearen sonetit ovat myös luja muistutus siitä, että muitakin maailmoja on olemassa.” (Lehtonen 2010, 65.)

2.3 Yhteinen tavoite, keinot sekä sensuurin vaara

Esiintyjillä voi olla erilaisia tavoitteita siitä, miten hän haluaa esityksensä vaikuttavan katsojiin. Tästä huolimatta mielestäni palvelutaloihin esityksen vievällä taiteilijalla pitää olla motiivina asukkaiden elämänlaadun parantaminen taiteen keinoin. En ymmärrä, miksi taiteilija haluaisi mennä palvelutaloon, tai ylipäätään yhtään minnekään, esiintymään ilman tätä motiivia. En myöskään usko, että esitys ilman kyseistä päämäärää, ja päämäärän tavoittelun näkymistä taiteilijan työssä, synnyttäisi kiinnostusta palvelutalon puolelta valita tällainen esitys tai taiteilija esiintymään uudelleen.

Päämäärä, palvelutalon asukkaiden elämänlaadun parantaminen, on siis yleensä taiteilijalla sekä hoitohenkilökunnalla sama. Keinot, millä tavoitteeseen päästään, voivat taas poiketa toisistaan ja taitelijan näkemys, miten ihmisen elämänlaatua voi parantaa, voi olla ristiriidassa hoitohenkilökunnan kanssa. Esimerkiksi taitelija voi haluta herättää katsojissaan ajatuksia ja muistoja, kipeitäkin, joka taas voi näyttäytyä riskiltä hoitajan näkökulmasta katsottuna. Hoitajien pelot esitystä kohtaan ovat ymmärrettäviä. Hoitajilla on kuitenkin suuri vastuu asukkaistaan myös esityksen aikana ja sen jälkeen. Todennäköisimmin parhaaseen mahdolliseen päämäärään päästään, kun hoitohenkilökunta että taitelija kunnioittavat ja luottavat toistensa ammattitaitoon ja löytävät yhdessä keinot päämäärän luokse.

Minkälaista teatteriesitystä esitetään palvelutaloissa, riippuu taiteilijoiden mielipiteen lisäksi hoitohenkilökunnan mielipiteestä. Valinta tapahtuu katsojien puolesta. Ongelmana on se, että vapaa-ajanohjelmat palvelutaloissa ovat aina muiden ihmisten käsityksiä siitä, mitä palvelutalon asukkaat tarvitsevat tai haluavat. Tämä käsitys voi olla ristiriidassa heidän todellisiin tarpeisiinsa nähden. Lehtosen mukaan joissakin harvoissa paikoissa oli tapana pitää asukaskokouksia, joissa suunniteltiin, mitä ohjelmaa palvelutaloon tilataan (Lehtonen 2010, 80). Mielestäni tällaisen toimintakulttuurin olisi syytä muodostua yleiseksi käytännöksi palvelutaloihin.

Lehtonen esitti Rakkaus ei ole ajan narri -esityksensä Kansallisteatterin Omapohja-näytämöllä ennen varsinaista palvelutalo-esityskiertuettaan. Hän kutsui vanhustyön ohjaajia katsomaan esityksen teatteriversiota. Esityksen jälkeen Lehtonen sai muutamalta ohjaajalta kirjeen, jossa he kertoivat esityksen olleen ”vaikuttava, mutta ei sovi vanhuksille”. Syitä tähän ei kuitenkaan Lehtoselle mainittu, lukuun ottamatta yhden ohjaajan lausetta, jossa hän kertoi, että hänen vastualueensa vanhukset ”ovat enimmäkseen perinteisen taiteen ystäviä”. Esitys ei ollut tyyliltään sellainen, mitä ihmiset ensimmäisenä ajattelevat vanhainkotiesityksestä. Ehkei esitys ollut ohjaajan mielestä perinteinen vanhainkotiesitys? (Lehtonen, 2010, 64.)

Suominen kertoo, että heidän yksikössään toiminnanvastaavaksi valittu henkilö on päävastuussa ohjelman suunnittelussa ja valitsemisessa. Hän on samalla kyseisen yksikön hoitotyöntekijä ja tuntee paikan asukkaat hyvin. Toiminnanvastaava valitsee ohjelman sen mukaan, miten tuntee asukkaiden mieltymykset. Joskus hän voi todeta, ettei tarjottu esitys sovi heidän asukkailleen. Suomisen yksikössä toiminnanvastaava kysyy toisinaan asukkailta, mitä he toivoisivat tulevilta ohjelmiltaan. Tosin tässä tapauksessa pohdin sitä, että samaisessa yksikössä ei ole ollut tähän mennessä teatteriesityksiä, joten se tuottaa

ongelman siinä, että ehkä asukkaat eivät osaa toivoa näytelmää ohjelmatarjontaansa. Tämän vuoksi olisi erittäin tärkeää tilata erilaista ohjelmaa, jotta vanhuksilla olisi enemmän vaihtoehtoja. Jollei ole ollut aikaisempaa kokemusta ei asukkaalla välttämättä tule mieleen ehdottaa esimerkiksi teatteriesitystä, ei uskalla ehdottaa tai ajattelee, ettei se ole mahdollista edes. Suominen tunnustaa, että viime aikoina heidän yksikössään on havahduttu siihen, että pidemmän aikaa tarjolla on ollut paljon samoja vapaaehtoisia esiintyjä samankaltaisilla esityksillä. Palvelutalossa asuu useampia pitkäaikaisasukkaita ja Suominen on huomannut sen olevan ongelmallista erityisesti heille. Tilausta siis teatteriesityksille lienee olevan, tietoa teatteritaiteen mahdollisuuksista ja kiinnostuneista tekijöistä ei niinkään. Teatterintekijöiden kannattaa siis itse ehdottaa ja tarjota esityksiään

Kun hoitohenkilökunta tekee valinnan asukkaiden puolesta, he eivät todennäköisimmin halua ottaa riskiä. Tästä voi seurata pahin mahdollinen skenaario, jossa palvelutalon vapaa-ajan ohjelmaksi tilataan jatkuvasti samantyylistä, turvalliseksi koettua toimintaa. Toiminnan ensisijainen tavoitehan on parantaa asukkaiden arkea ja elämänlaatua, lisätä viihtyisyyttä ja elinolosuhteita laitostomaiseen asumisympäristöön. Toimintaa tilataan, koska useimmilla asukkailla ei ole enää mahdollista lähteä itse etsimään vapaa-ajan harrastuksia. Tämän tavoitteen takana hoitohenkilökunta usein seisoo. Valitessaan kuitenkin samantyylistä ohjelmaa palvelutaloonsa, he eivät toimi laitostumista vastaan vaan päinvastoin vahingossa tukevat sitä.

Riskien välttämiseen hoitohenkilökunnan puolelta liittyy toinenkin ymmärrettävä syy: raha. Vapaa-ajan ohjelmaan varattu budjetti on varmasti suorassa yhteydessä siihen, ettei uudenlaista ohjelmaa uskalleta valita. Haitarisoittajan palkkaaminen on varmasti vapaa-ajantoiminnan valitsijalle helpompi ratkaisu kuin esimerkiksi Lehtosen kokeellisemman Shakespeare-monologiesityksen. Yli kaksisataa laitosesitystä esittäneen Lehtosen kokemuksen mukaan riski kannattaa ottaa. Hänen esitystensä jälkeen hoitajat olivat suurimmaksi osaksi positiivisesti yllättyneitä. (Lehtonen, 2010, 80.)

Haastatteleman lähiohvitaja Satu Suominen vahvistaa, että raha on varmasti se suurin rajoittaja. Kiinnostusta heillä kuitenkin tuntuu olevan. Suominen toteaa, että vapaaehtoisien, ilmaisten, esiintyjien ottaminen on houkutteleva. Mielestäni myös ymmärrettävä. Olen ehdottomasti sitä mieltä, että vapaaehtoisia tarvitaan. Heidän työnsä on eittämättä hyvin tärkeää. Kuitenkin toivoisin, että rahaa uskaltauduttaisiin sijoittamaan myös ammattilaisten esityksiin ja heidän vetämiinsä toimintoihin. Teatteri-ilmaisun ohjaajan ammattitaidolla olisi paljon potentiaalia vanhushoitotyön tukemisessa. Vaikka rahallinen sat-saus ammattilaisen saamiseksi on paljon suurempaa kuin vapaaehtoisiin käytettävä

matkakulukorvauskustannukset, suosittelen lämpimästi palvelutaloja kokeilemaan myös ammattilaisten tuottamia esityksiä. Näin vanhuksille annettaisiin mahdollisuus tavoittaa monitaitoisempaa, kirjavampaa ja vaihtelevampaa esitystaidetta. Molempia tarvitaan – ammattilaisia sekä vapaaehtoisia. Näin saadaan todennäköisimmin varmistettua se, että vanhuksilla on mahdollisuus saavuttaa monipuolista taidetta ja vapaa-ajan ohjelmaa taloudellisten rajoitteiden sisällä.

Suurimmaksi osaksi Lehtonen on saanut hyvää palautetta. Henkilökunta on voinut esitystä katsovien asukkaiden seuraamisen jälkeen todeta, että vanhuksilla on parempi ymmärtämis- ja sietokyky taidetta kohtaan, kuin he ensin olettivat. (Lehtonen, 2010, 85.) ”Kysymys ymmärtämisestä on usein ulkoapäin asetettu. Henkilökunta arvioi, etteivät asukkaat ehkä ymmärrä esitystä. Ja samalla aliarvioivat asukkaita. Taiteen ymmärtäminen on luonteeltaan kokonaisvaltaista. Taidetta ymmärretään tunteen, kehollisuuden ja elämäkokemuksen kautta – myös älyllä, mutta ei ensisijaisesti.” (Lehtonen, 2010, 85.) Taiteen ja taiteenkokijan välillä ei saisi olla tahoa, joka rajoittaa taiteenkokijan mahdollisuutta saavuttaa monipuolista, esimerkiksi erilaisia teemoja käsittelevää, taidetta. Hoitolaitosesiintymisessä tämä rajoittaja voi olla hoitolaitos, kunta, apurahanäätiöt, asukkaiden omaiset tai taiteentekijät. He voivat toimia tiedostamattaan sensuureina, kun on kyse siitä, minkälaista teatteritaidetta laitospäristössä asuville vanhuksille tarjotaan, mitä he tarvitsevat tai mitä he ymmärtävät.

Optimaalisin tilanne olisi, jos palvelutaloissa järjestettäisiin hyvin erilaisia esityksiä niin aiheiltaan, tyyliltään, kestoiltaan jne. Esitysten jälkeen henkilökunta ja asukkaat voisivat yhdessä keskustella, mitä he pitivät ja minkälaista taidetta hoitokotiin tilattaisiin seuraavaksi. Palvelutaloissa voitaisiin myös esimerkiksi jakaa asukkaat pienryhmiin mieltymystensä mukaan ja jokaisella pienryhmällä olisi vapaa-ajan ohjelman päättämisen vastuuvuorot yhdessä toimintavastaavan kanssa. Myös esimerkiksi nimetön lappuäänestys voisi toimia. Olen huomannut omien isovanhempieni asuessa palvelutaloissa, etteivät he aina kehtaa kertoa mielipidettään ääneen, vaikka heillä mielipide kyllä olisi. Nimettömyys tai pienryhmässä valinta voisi tuoda hiljaisempienkin äänet kuuluviin. Vaihtoehtoja on monia, pitäisi vaan löytää kansan keskuudessa kuuluvampaa kannatusta sille, että vanhuksat saisivat yhä enemmän itse määrätä elämästään, vaikka asuisivatkin laitoksissa. Sen vuoksi hoitolaitoksissa, ja eritoten yleisestikin, pitäisi enemmän keskustella hoitolaitostaiteesta. Tällainen keskustelu, jossa olisi myös vanhuksat mukana, mahdollistaisi ennakkoluulojen tiedostamista ja vähentäisi taiteen etukäteen pureskelemista. Tästä hyötyisivät he, jotka eivät voi enää tavanomaiseen tapaan vaikuttaa omaan elämäänsä.

3 ESIINTYJÄN ERI ROOLIT

Lehtonen esittää Samassa valossa -kirjateoksessaan seitsemän erilaista roolia palvelutaloissa esiintyvälle esiintyjälle. Rooleilla tarkoitetaan saman henkilön, tässä tapauksessa esiintyjän, erilaisia puolia, joilla on erilainen päämäärä, tarkoitus tai se saa aikaan erilaisia asioita suhteessa toisiin ihmisiin. Roolit muodostuvat esiintyjälle joko hänen omasta toiminnastaan tai sen mukaan, kuinka toiset henkilöt palvelutalossa kokevat esiintyjän.

Lehtosen määrittelemät palvelutaloissa esiintyvän esiintyjän roolit ovat:

Taiteilijan rooli

Minä itse -rooli

Katselijan rooli

Kuuntelijan rooli

Fyysinen peili

Kaltaisen rooli

Nuoren miehen rooli (Nuoren henkilön rooli)

Avaan Lehtosen käsittelemistä rooleista ne roolit, jotka esiintyjän on mielestäni tärkeää tiedostaa. Roolit voivat olla myös yllättäviä. Siksi mielestäni esiintyjälle on eduksi osata varautua niihin ennen palvelutalokiertuetta.

3.1 Taiteilija ja minä itse -rooli

Taiteilijan rooli on ensimmäinen rooli, jonka esiintyjä palvelutaloihin mentäessä saa. Tämä rooli alkaa esiintyjän avatessa palvelutalon ulko-oven ja siksi taitelijan rooli on pohjana tuleville toisille rooleille. Taitelijan rooli antaa syyn, miksi henkilö on palveluta-

lossa ja näin taitelijan rooli perusteleo muiden roolien olemassa olon. Palvelutalon henkilökunta lähes aina esittelee esiintyjän asukkaille taitelijana kuten näyttelijänä ja hän usein itsekin esittelee itsensä taitelijana. Esiintyjä ei ole hoitaja, lääkäri, fysioterapeutti tai omainen. Hänen syy palvelutalossa olemiseen on tuoda mukanaan taidetta. (Lehtonen, 2010, 25.)

Taiteilijan kanssa aletaan ensimmäiseksi useimmiten keskustelemaan taiteesta. Lehtosen (2010, 26) sekä oman kokemuksen mukaan palvelutalon asukkaat kertovat suurissa määrin omista taidekokemuksistaan, tekemisistään ja näkemisistään. Minulle on kerrottu omista jännittävästä esiintymiskokemuksista kansakoulun kevätjuhlatilaisuuksissa ja edesmenneestä viulistin urasta. Kohtasin myös esiintymiseen liittyviä kysymyksiä.

Lehtonen (2010, 26) kuuli usein hoitohenkilökunnalta jälkikäteen, kuinka asukkaat olivat puhuneet hänelle eri tavalla ja erilaisista aiheista kuin mitä he puhuvat hoitajille. Taiteilija koetaan herkästi henkilöksi, jolle voi puhua taiteen lisäksi myös omista hyvin henkilökohtaisistakin asioista ja tunteista. Syynä voi olla se, että taiteilija ei kuulu palvelutalon jokapäiväiseen hierarkiaan eikä taitelija ole statukseltaan potilaan yläpuolella, mitä esimerkiksi hoitaja tai lääkäri jo lähtökohtaisesti on. Taitelijan rooli on enemmänkin lähempänä esimerkiksi myös ulkopuolelta tulevan pastorin roolia.

Ammattimaisen ja varman taitelijan roolin ottaminen luo usein turvallisuuden tunnetta sekä henkilökunnalle että katsojille. Esiintyjän kannattaa mennä palvelutaloihin oman alansa asiantuntijana, eikä ainakaan vähätellen itseään ja työtään. Taiteilijan varmuus auttaneen turvallisen ilmapiirin luomisessa, joka parantaa uskoakseni taiteen positiivisia vaikutuksia. Turvallisen tuntuksessa ilmapiirissä on varmasti helpompi heittäytyä mukaan teatterin tarjoamaan maailmaan kuin turvattomassa ja jännittyneessä. Se luo roolihenkilöön samaistumiseen suotuisimmat lähtökohdat.

Ennen esitystä ja esityksen jälkeen mahdollisesti pidettävässä keskusteluhetkessä taitelijan rooliin tulee sekoittua myös oma itse, oma minuus. Ilman omaa itseä, ihminen ihmiselle -kontaktia, ei hyvän keskustelun aikaan saamiseksi tarvittavaa luottamuksen ilmapiiriä pääse syntymään. Vaikka taiteilijan roolin omaksuminen ja ammatillisuudesta kiinni pitäminen on ensiarvoisen tärkeää, se täytyy myös pystyä ”pudottamaan” ja uskaltautua kohtaamaan katsojansa myös omana itsenään. (Lehtonen 2010, 28.)

Toisinaan esiintyjälle voi olla vaikeuksia saada kiinni minä itse -roolista. Tämä johtunee useimmiten esiintyjän omasta jännityksestä. Jännitys taas siirtyy herkästi esiintyjästä

myös yleisöön ja näin hyvän ilmapiirin muodostaminen esitystilanteen ympärille on vaikeaa. Joillekin esiintyjille voi olla helpompaa tavoittaa ja avata yleisölle oma itsensä esityksen jälkeen. Lehtosen ohjaaman kurssin aikana eräs hänen opiskelijoistaan ei kyennyt luomaan minkäänlaista kontaktia katsojiinsa ennen esitystä. Mutta kun esitys alkoi, kontaktin luominen esityksen aikana olikin helppoa ja tuntui luontevalta. (Lehtonen, 2015, 91.) Tunnistin itsessäniikin hitusen tämänkaltaisia tuntemuksia, sillä esityksen jälkeen minusta oli mutkattomampaa kohdata katsojani kuin esitystä ennen. Jos on vaikeuksia saavuttaa minä itse -rooli, voi tilannetta helpottaa suunnittelemalla tarkemmin ennen esitystä tapahtuvat toiminnot ja mitä haluaa sanoa kiinnostuneille tuleville katsojille. Sen jälkeen esiintyjä voi kertoa siirtyvänsä hieman keskittymään ennen esitystä. Esityksen jälkeen, kun esitysjännitys on rauennut, voi taas vapaammin keskustella asukkaiden kanssa ja tällöin asettua enemmän kohtaamaan katsojat ihminen-ihmiselle kontaktissa. Itse toimin näin ensimmäisen palvelutaloesiintymiseni kohdalla ja sain mielestäni silti luotua hyvän keskusteluilmapiirin esitykseen ja esityksen jälkeiseen keskusteluun.

Yleisön kohtaaminen oli siis minulle helpompaa esityksen jälkeen. Esitys antoi minulle varmuutta olla oikeutettu olemassa ololleni palvelutalossa. Esitystä ennen minulla oli hieman yksinäinen olo. Koin myös usein, että ennen esitystä tilaisuus ei tuntunut vielä minun vetämältäni ohjelmalta, vaan enemmänkin tilannetta ohjasi hoitohenkilökunta. Etsin vähän omaa paikkaani ja sitä, koska uskaltaisinkin ottaa ohjat täysin omiini käsiini. Uskoisin, että tällainen tunne helpottuu palvelutaloissa esiintymisen myötä. Tunsin, että hoitohenkilökunta oli minun statukseni yläpuolella. Ovathan he kuitenkin sen talon ammattilaisia ja minä olen vierailija. Henkilökunnan voimakas läsnäolo ennen esitystä voi kuitenkin olla täysin positiivinen asia. Lehtonen (2010, 67) kertoo, että henkilökunnan läsnäolo ja osallistuminen järjestelyihin voi toimia tärkeänä viestinä asukkaille. Se voi ilmaista asukkaille, että arjesta poikkeava ohjelma on turvallista ja hallittua. Henkilökunnan hyväksyvä läsnäolo voi siis toimia hyvänä apuna turvallisen esitystilanteen luomisessa. Kun varmuutta kertyy, uskallan varmasti rohkeamminkin ottaa tilanteen omakseni. Esityksen jälkeen taas oloni oli aina päinvastainen. Esityksen aikana koin, että esityshetki on meidän yhteinen hetkemme ja nyt olemme tässä yhdessä. Esitys synnytti minussa tunteen, että kuulun hetken tähän ryhmään ja saan olla tässä tilassa asukkaiden ja hoitohenkilökunnan kanssa, myös tilanteen ohjaajan roolissa.

Yleisö palvelutaloissa on paljon lähempänä kuin teatteritaloissa ja harvemmin yleisöään kohtaa samalla tavalla ennen esitystä. Kohtaaminen on kuitenkin hyvin tärkeä osa palvelutaloissa esiintymisessä. Luottamuksen syntyminen yleisön ja esiintyjän välillä kasvattaa esityksen hyviä vaikutuksia. Silloin esiintyjä mielestäni onnistuu, kun hän pystyy kohtaamaan asukkaat omana itsenään teatterialan ammattilaisena. Palvelutaloissa ei saa aikaiseksi parhaiten toimivaa esityskokonaisuutta pelkästään toisen roolin avulla. Taitelijan roolin ja minä itse -roolin voi kuvitella käyvän vuoropuhelua toistensa kanssa. Jonakin hetkenä toinen on vahvempänä ja toisena hetkenä toinen. Mutta koskaan kumpikaan ei katoa kokonaan.

3.2 Katselijan ja kuuntelijan roolit

Toisinaan palvelutaloissa esityksen aikana katsojat voivat innostua ilmaisemaan itseään. Tällöin katsojista voikin tulla katsottavia. Palvelutaloelämän arki on enimmäkseen samankaltaista ja rutiininomaista. Kun keskelle ruokasalia ilmestyykin teatteritila ja keskelle arkea rakentuu teatterin maailma, voi jo pelkästään muutos, joissakin palvelutaloissa hyvinkin radikaali muutos, herättää asukkaissa voimakasta itseilmaisun tarvetta. Tällöin esiintyjästä voi tullakin katselija ja kuuntelija. Kesken esityksen asukkaat voivat innostua puhumaan, huutelemaan tai kommentoimaan esitystä. Esiintyjä voi siis saada palvelutalossa yllättäviä rooleja.

Esiintyjän pitää tunnustella ja aistia, kannattaako kommentit jättää välillä huomioimatta vai valjastaako ne osaksi esitystä. Esiintyjän on kuitenkin hyvä kannatella esitystä ja pitääytyä sen perusrakenteessa. Vaikka kommentteihin tarttuminen voi kiehtoa ja ne voivat synnyttää hupaisia kanssakäymisiä, on esiintyjän kuitenkin hyvä olla kärppänä, ettei esitystilanne pääse lässähtämään rytmin mukana. Kuitenkin joissakin tapauksissa pieni vuoropuhelu voi mielestäni rikastuttaa esitystä sekä rakenteen että yleisökontaktin osalta. Esiintyjällä on viime kädessä vastuu omasta alueestaan, esityksestä, ja velvollisuus pyrkiä tarjoamaan asukkaille mahdollisuus nautittavaan teatteritaiteeseen. Siksi kaikkia kommentteja ei mielestäni kannata huomioida. Tämän ”rajan” havaitseminen varmasti kehittyy kokemuksen myötä. Vain hetken kestävä päätöksen teon aikana, huomioidako kommentit vai ei, auttaa esiintyjän oman taiteilijan roolin sekä minä itse -roolin

vuoropuhelu esitystilanteenkin aikana: Milloin minun mielestäni tämä kommentti on tervetullut mukaan esitykseen ja milloin kommenttiin vastaaminen vie esitystä taiteilijami-näni mielestä väärille urille?

Käytin esityksessäni kappaleena Myrskyluodon Maija ja jokaisessa esityksessä joku katsojista innostui laulamaan tai hyräilemään sitä. Se tuntui minusta miellyttävältä, mutta yhtenä kertana eturivissä istuvan rouvan äänekkäästä hyräilystä ei meinannut tulla loppua. En osannut tehdä muuta kuin jatkaa vain esitystäni eteenpäin ja toivoa, että repliikini kuuluvat takariveillekin. Hyräily päättyi, kun samainen katsoja huudahti ”Sehän lentää!” kun hyppäsin puupölkky-lavasteeni päälle huitomaan käsilläni uimaliikkeitä. Pidin paljon puupölkkyjen päällä esiintymisestä, koska yleensä viimeistään se tuntui herättävän loputkin katsojat mukaan esitykseen. Ainakin siitä lähtien katsojien osallistuminen esitykseen tuntui voimakkaammalta. Tässä tapauksessa esityksen jatkaminen kuin hyräilyä ei olisi ollutkaan oli ihan toimiva ratkaisu. Esityksen eteneminen normaalisti seuraavan kohtauksen tapahtumaan luonnollisesti kiinnitti rouvan huomion esityksen tapahtumiin. Tästä hetkestä lähtien rouva kommentoi ääneen esityksen tapahtumia, mutta se eivät mielestäni häirinyt lainkaan esityksen rytmiä, teknistä toimivuutta tai muiden katsojien teatterikokemusta.

Asukkaiden laitostuminen voi aiheuttaa sen, että he eivät arjessaan pääse kertomaan, miltä heistä tuntuu tai heillä voi olla muodostunut ikään kuin potilaan käyttäytymisnormi, joka estää heitä ilmaisemasta omia tunteitaan. Yhtäkkiä keskelle arkea tuleva teatteriesitys voi herätellä asukkaissa heidän narsistisia tarpeitaan vahvistaa yksilöllistä eheyttään. On siis hyvin ymmärrettävää, että sen myötä asukas kuin herää kertomaan ääneen omia mielipiteitään. Esityksen lisäksi myös keskusteluhetki voi laukaista tämän, sillä esiintyjä suoraan pyytää asukkaalta oman mielipiteensä ilmaisua. (Lehtonen, 2010, 34.) Etenkin loppukeskustelun aikana on hyvä valvoa itseään ja havahtua ajoissa, jos keskustelu alkaa saada liian terapeuttimaisia piirteitä. Esiintyjä on kuitenkin teatterin ammattilainen, eikä hänen kuulu olla mitään muuta. Jos keskustelu alkaa luisumaan tällaiseen suuntaan, on hyvä vaihtaa aihe napakasti takaisin esitykseen.

Hyvin tavanomaista esiintyjälle voi myös olla, että hän tulee kohdanneeksi esityskiertueensa aikana asukkaita, jotka innostuvat kertomaan, kuinka asiat ovat heidän palvelutalossaan huonosti. Minulle on käynyt näin, ja uskon, että tämä johtunee siitä, että esiintyjänä olen palvelutalon ulkopuolelta tuleva henkilö. Asukkaalle voi olla hyvinkin luontevaa antaa tällaiselle henkilölle palautetta oman arkipäivän elämästään. Mielestäni esiintyjä voi hetken kuunnella, mutta on hyvä ohjata jämakästi keskustelua eteenpäin ja siirtä

aiheesta ja katsojasta seuraavaan, ettei loppukeskustelu pääse muuttumaan yhden asukkaan valitusistunnoksi.

Kuuntelijan rooli muodostuu esiintyjälle viimeistään keskusteluhetken aikana. Huomasin, että ennen esitystä keskustelun aikaansaaminen oli yleensä vain muutaman ulospäin-suuntautuneen asukkaan kanssa mahdollista, mutta esityksen jälkeen ikään kuin tunsimme toisemme jo vähän paremmin ja keskusteluun osallistui muitakin asukkaita. Erään esitykseni jälkeen aikaisemmin visusti hiljaa istunut muistisairas mies kertoi minulle elämästään tarinan. Hänen tarinansa ei sinänsä liittynyt esitykseeni tai aikaisempaan keskusteluun. Hän kuitenkin halusi jakaa sen kanssani ja muistisairaudesta johtuen kolmesti. Kolmannen kerran jälkeen siirryin seuraavaan katsojaan. Vaikka esitys ei enää teemoiltaan tavoittaisi katsojaa, eikä katsoja muistaisi esityksestä jälkikäteen juuri mitään, se voisi tavoittaa jotakin tärkeää hänen yksilöllisyyden kokemisessaan ja synnyttää ajatuksia hänen menneisyydestään.

Toisinaan voi siis käydä niin, että esitys näyttäytyy lopulta aivan toissijaiselta tapahtumalta. Suurempaan ja näkyvämpään osaan voi nousta asukkaat ja heidän kertomuksensa, heidän spontaanit esityksensä tai heidän mielipiteensä palvelutalon arjesta. Keskustelun virittäminen teatteritaiteen keinoin ja yhteiseen hetkeen antautuminen voi hyvinkin helposti virittää suljetuissa olosuhteissa elävissä ihmisissä kaikenlaisia asioita. Hetkellinen, hallittu, villiintyminen ei välttämättä tarkoita sitä, että esitys olisi ollut epäonnistunut -päinvastoin. Lehtonen oivallisesti toteaa: ”Yleisö tekee esityksen ja voi minun puolestani saada myös viimeisen sanan” (Lehtonen 2010, 34).

3.3 Fyysinen peili ja kaltaisen rooli

Esiintyjä saattaa saada myös kaltaisen roolin, jonka muodostumiseen tarvitaan kolmenlaista samaistumista: katsojien samaistumista roolihenkilöön, katsojien samaistuminen esiintyjään sekä esiintyjän samaistumista katsojiinsa. Samaistuminen tarvitsee turvallisen ja keskittyneen esitysympäristön sekä tunnekokemuksen yhteisestä kokemisesta. Katsoja voi seurata roolihenkilöä ja ajatella kuin seuraavansa itseään. Teatteritaiteesta puhuttaessa keskitytään useimmiten vain siihen, kuinka katsoja samaistuu näytelmän henkilöihin, mutta etenkin hoitolaitoksissa esiintyessä näyttelijäkin samaistuu katsojiinsa. (Lehtonen, 2010, 40.)

Palvelutaloissa esiintyessä yleisö on huomattavasti myös fyysisesti lähempänä esiintyjää kuin tavallisesti teatteritaloissa. Lavan ja katsomon raja on näkymättömämpi valaistuksen, sivu- tai takaverhojen puuttumisen vuoksi, pienen tilan vuoksi ja siksi, että lava ja katsomo ovat samassa tasossa. Palvelutaloissa esiintyjä näkee hyvin selkeästi katsojansa, koska katsomoa ole pimennetty. (Lehtonen, 2010, 12.) Esiintyjä kohtaa katsojansa ilmeineen ja ruumiinkielineen aivan erityisellä tavalla. Koska katsomo on pieni ja valossa, esiintyjä ei voi esimerkiksi välttää suoraa katsekontaktia ”ohi katsomalla” tai ”yli katsomalla” suuntaamalla repliikit ikään kuin katsomon takaseinään.

Pieni esiintymistila pakottaa yleensä eturivin paikkojen sijoittamisen hyvin lähelle lavaa, jolloin katsojan katse ja ruumiinkieli ovat entistä selkeämmin esiintyjän luettavissa. On hyvä olla tekemättä liian paljon analyyssejä ruumiinkielistä. Ne ovat kuitenkin vain esiintyjän omia päätelmiä, eivätkä välttämättä tosia. Toisinaan taas katsoessaan yleisöään silmiin ei voi olla ihan varma, ymmärtävätkö kaikki, missä he ovat ja mitä heidän ympärillään tapahtuu. Esimerkkinä voisin mainita vielä katsojien haukotukset, joita tulee todennäköisesti kohdanneeksi palvelutaloesiintymisessä usein. Esiintyjä ei myöskään saavu lavalle verhojen pimennosta, joten esiintyjä on erityisellä tavalla katsojien katseen alla jo ennen esitystä. Tämän vuoksi esiintyjä ehtii aistia ja jopa samaistua katsojiinsa ennen esitystä, omana itsenään. Katsojien ikä ja terveydentila voi vaikuttaa esitykseen hyvinkin voimallisesti ja tästäkin syystä esitys voi olla hyvin erilainen eri osastoilla ja palvelutaloissa.

Esityksessäni palvelutalossa huomasin muuttuvani puheääntäni hieman matalammaksi, kuuluvammaksi ja rauhallisemmaksi. Muutin artikulaatiotani selkeämmäksi vanhoille ihmisille esiintyessäni. Huomasin myös rauhoittavani ääntäni matalammaksi ja vaikka esityksessäni ei ollut huutamista minun ei olisi todellakaan tehnyt mieleni huutaa korkealla äänellä. Aistiessani kuitenkin vanhojen ihmisten kehonkieltä minussa syntyi ikään kuin halu antaa heille jotakin muuta. Huomaamattani esiinnyinkin heille, harjoituksistani poiketen, paljon suuremman kehon energian vallitessa roolihenkilöni. Minulle syntyi katsojia aistiessani tarve tarjota heille katsottavaksi paljon vauhtia kehoni kautta.

Lehtonen (2010, 82) taas kertoo palvelutaloissa esiintyessään eläytyvänsä iäkkään ihmisen iäkkääseen ruumiiseen. Hän toteaa, että elämän päättymisen läsnäolo heijastuu esiintyjään monin tavoin. Toisaalta taas ero minun ja Lehtosen kokemuksen välillä on se, että minun esitykseni teema oli elämän upeat muistot ja jo eletyn elämän iloinen muistelemineen, kun taas Lehtosen esitys käsitteli paljon kuolemaa. Todennäköisesti hänen esityksessään roolihahmon puhuessa kuolemasta tai kuolemisenestä, Lehtonen tunsi

paljon herkemmin nimenomaan ympärillään olevaa ”elämän päättymisen läsnäoloa”. Voin kuvitella, jos olisin edes lausunut sanan ”kuolema” esitykseni aikana, tilanteeni olisi ollut aivan toinen. Omassa esityksessäni lausuin enemmänkin sanoja ja lauseita: ”se oli hieno päivä” tai ”voi että se oli mahtavaa”, joten uskoisin kokeneeni myös kropassani toisenlaista elämän läsnäoloa.

Yhtäkkiä ensimmäisen esitykseni aikana hoksasin esittäväni mies-hahmoa. En ollut ajatellut asiaa ollenkaan harjoitustilanteissa todennäköisesti siksi, että mieshahmon näyttelemisen naisena ei ole ollut minulle kovinkaan erikoista. Mutta tällä kertaa, ikäihmisten edessä, tiedostin sukupuoliasian ensimmäisen kerran. Olin jollakin tavalla samaistunut heihin ja katselin omaa esitystäni kuin heidän silmillään. Muistan ajatelleeni, että onko tämä nyt ihan hyväksyttävää vanhainkotiyteisölleni. Jälkeenpäin minua on harmittanut, etten koskaan ymmärtänyt kysyä asiaa katsojilta. Arvoitukseksi jäi, oliko tämä hetken vaivaantunut olotilani vain omaa harhaista tulkintaani siitä, miltä sukupuolien sekoittaminen heistä tuntui.

Kaltaisen roolilla voi olla myös toinen perspektiivi: katsojat voivat kokea, että esiintyjä on enemmän heidän kanssaan samalla tasolla, kuin mitä esimerkiksi hoitohenkilökunta on. Palvelutalon asukkaat voivat kokea elävänsä elämän ulkopuolella kuin unohdettuina (Lehtonen, 2010, 43). Palvelutaloissa hoitajilla ei välttämättä ole aikaa kohdata asukkaita yksilöinä, jolloin asukkaiden laitostumisen riski kasvaa. Laitosympäristössä asukkaita ei välttämättä ehditä edes kysymään kuulumisia tai mielipidettään päivän kokemuksista, saati taidemieltymyksistä. Kaltaisen rooli voi esityksen roolihahmoon samaistumisen lisäksi tarkoittaa myös sitä, että katsoja samaistuu myös esiintyjään. Varsinkin, jos esiintyjä on kontaktissa katsojiinsa ennen esitystä ja ohjaa keskusteluhetkeä esityksen jälkeen.

3.4 Kokoonkutsuja

Esiintyjällä on myös kokoonkutsujan rooli. Esiintyjän esitys tuo palvelutalon asukkaat samaan tilaan. Yleensä palvelutaloissa tällaisia tilanteita ovat ruokailuhetket tai voimistelutunti. Kaikkien asukkaiden tuominen yhteen samaan tilaan muusta syystä, on joissakin palvelutaloissa arjesta poikkeava tilanne.

Lehtonen (2010, 89) piti tärkeänä noutaa itse tulevia katsojia heidän omista huoneistaan. Hän myös huomasi saavansa enemmän katsojia, jos meni henkilökohtaisesti esittäytymään ja kysymään, kiinnostaisiko heitä tulla seuraamaan esitystä. Joissakin hoitolaitoksissa ulkopuolisia ei päästetä huoneisiin, mutta useimmissa palvelutaloissa Lehtonen pääsi hoitajien mukana hoitokierrokselle. Tämänkaltainen asukkaita lähestyminen mahdollisimman kahdenkeskisesti voi luoda hyvän perustan tulevalle yleisösuhteelle. Asukas voi myös kokea voimakkaammin olevansa asukasmassasta erottuva yksilö, jonka osallistuminen on tärkeää esiintyjälle. Lehtonen piti myös tärkeänä, että asukkaat saivat kieltäytyä osallistumasta teatteritapahtumaan (Lehtonen, 2010, 89).

Kaikissa hoitolaitoksissa esityksen osallistumisen kieltäytymisen mahdollisuutta ei anneta. Minun esityskiertueellani en ymmärtänyt ajatella tätä asiaa etukäteen. Kerran kuulin lämmittelytilaani erään asukkaan huutavan, ettei hän halunnut tulla katsomaan esitystä. Menin sanomaan hoitajille, ettei hänen minun puolestani ole pakko. Hoitajat kuitenkin vastasivat, että kysyvät häneltä vielä. Asukkaalla oli kuulemma tapana ensin kieltäytyä kovaäänisesti. Lopulta hän kuitenkin tuli ja ilmeisesti nautti kovasti esityksestä. Hoitolaitokselle voi kuitenkin kertoa etukäteen, jos esiintyjä toivoo asukkaiden osallistumisen olevan vapaaehtoista. Eräs vanhainkodin johtaja myös kertoi minulle ennen esityspäivää, että he voivat myös myydä asukkailleen esitykseni lippuja. Lippu olisi kustantanut heille muutaman euron ja lipun hankkiminen ja osallistuminen esitykseen olisi ollut vapaaehtoista. Emme kuitenkaan päätyneet tähän ratkaisuun, mutta tällainenkin toiminta on mahdollista. Jos esimerkiksi laitos ei kykene maksamaan esiintyjän palkkaa, niin esitys voi olla silti mahdollista toteuttaa lippujen avulla. Nykyään mielestäni tämä on ihan varteenotettava vaihtoehto esityksen toteutumiselle, vaikka silloin vierastin ajatusta. Sehän on kuitenkin se perinteinen tapa, että katsoja päättää, haluaako nähdä esityksen ja maksaa lipun.

Esitys synnyttää yleensä mielipiteitä ja keskustelunaiheita. Huomasin, että vanhukset alkoivat keskustella esityksen jälkeen kahvipöydässä myös vapaasti toisilleen ja hoitajille esityksestä. Asukkaat ja henkilökunta voivat saada esityksen nähtyään yhteisiä keskustelun aiheita, joten esitys voi lisätä kommunikaatiota palvelutaloissa. Asukkaat ovat voineet elää hyvinkin erilaisissa olosuhteissa ja olla hyvin erilaisista elämäntilanteista lähtöisin, joten joidenkin asukkaiden välillä ainoa yhteinen tekijä on sen hetkinen asumisympäristö. Tämän vuoksi esitys voi olla mainio apu yhteishengen luomisessa ja asukkaille turvallisemman elinympäristön muodostumisessa. Vaikka asukkaat asuvat yhdessä, heidän voi olla vaikeaa ottaa kontaktia muihin asukkaisiin. Yhteisesti koettu esitys

saattaa auttaa. Mieleenpainuvimpia hetkiä kiertueellani oli se, kun lähtiessäni ulos palvelutalosta kuulin eteiseen, kun hoitaja talutti asukasta huoneeseen ja asukas samalla listasi esityksen lempihetkiään.

4 ESITYKSEN RAKENNE, TILA, TEKNIikka JA MITTA

Esiintyjän on tärkeää sopia esitystilasta hoitolaitoksen kanssa etukäteen ennen esityspäivää. Suunnitteluvaiheessa esiintyjän on hyvä miettiä, minkälaisesta esiintymistilasta hänen esityksensä tarvitsee. On hyvä myös olla selkeä näkemys esitystilasta lisäksi muista tarpeista, kuten kuinka monelle katsojalle esitys sopii esitettäväksi yhtä aikaisesti tai tarvitseeko esiintyjä pukeutumis- ja lämmittelytilaa ennen esitystä. Muita tarpeita, joita on hyvä sanoittaa, liittyvät esimerkiksi puvustukseen ja valo- ja äänitekniikkaan: Tarvitseeko esitys pistorasioita, sähköjohtoa, rekvisiitaksi palvelutalon tuolia tai cd-soitinta. Nämä eivät välttämättä ole, eivätkä tarvitsekaan olla, hoitohenkilökunnan tiedossa. Tarpeistaan etukäteen sopiminen mahdollistaa sen, että esiintyjä ja hoitohenkilökunta tietävät etukäteen mahdolliset joustamisen paikat. Koska hoitolaitos ei ensisijaisesti ole esiintymispaikka, on esiintyjän tärkeää olla selkeä, yhteistyökykyinen ja joustava.

4.1 Saapuminen, esittäytyminen ja loppukeskustelu

Ennen esityspäivää kannattaa mainita henkilökunnalle, jos tarvitsee pukeutumiseen tai alkulämmittelyyn oman tilan. Pukeutumistila on usein hyvä esimerkki asioista, jotka ovat teatterialan ammattilaiselle itsestäänselvyksiä, mutta eivät ole sitä hoitohenkilökunnalle. Kokemukseni mukaan on hyvä myös sanallistaa ajoissa, jos kokee tarvitsevansa ennen esitystä muutaman minuutin täydellisen keskittymisen. Tämäkään asia ei ole kaikille hoitohenkilökunnan jäsenille itsestäänselvyys ja pyynnön esiintuominen on ollut minulle helpompaa reilusti etukäteen kuin juuri silloin, kun keskittymishetkeni pitäisi alkaa. Ennen esitystäni sain rauhassa keskittyä muun muassa liinavaatevarastossa tai henkilökunnan kahitteluhuoneessa.

Lehtonen (2010, 70) kertoo esityskerrasta, jolloin hoitolaitoksella ei ollut tarjota hänelle erillistä lämmittelytilaa. ”Tiedustelin huonetta, jossa voisin joogata ja valmistautua esitykseen. Sellaista ei ollut, mutta hoitaja kehotti joogaamaan ihan rauhassa oleskeluhuoneen lattialla television edessä. Vanhukset kuulemma tykkäävät katsella. Ja niin tykkäisivätkin. Vanhat rouvat seurasivat intensiivisesti venytyksiäni, ja ne, joilta puhe sujui,

kommentoivat: `Voi kauheeta. Eikö sulta luut katkea? Tuota olet varmaan harjoitellut pienestä pitäen`” (Lehtonen 2010, 70.) Tuona esityspäivänä Lehtoselle muodostui kuin ”alkushow” ennen varsinaista esitystä.

Ennen erästä esitystäni olin sopinut palvelutalon tutun hoitajan kanssa, että hän soittaisi pianolla Myrskyluodon Maija -kappaleen säveliä esitykseni alussa ja lopussa. Emme olleet päässeet harjoittelemaan yhdessä aikaisemmin, joten päätimme harjoitella tuntia ennen esitystä. Harjoittelutilana toimi tuleva esitystilani, ruokasali. Huomasin, että minua jännitti asukkaiden huomio. En ollut tottunut siihen, että yleisö näkee esitykseen valmistautumista. Tällaisiin, lämmittelyn ja harjoitteluhetken jakamisen tilanteisiin, yleensä joutuu tottumaan palvelutalokierteilla. Joskus ne voivat synnyttää vieläkin parempaa kontaktia tulevaan yleisöön, kuten Lehtoselle vaikuttaa käyneen joogaamisen aikana.

Haastattelin Herttakuninkaat-ryhmän Kaj-Mikael Schüttia, joka on esiintynyt ryhmänsä kanssa palvelutaloissa. Hän kertoi esitelleensä itsensä katsojille kätellen asukkaat ennen esitystä. Näin hän loi kontaktin kaikkiin katsojiin ennen esityksen alkua. Tilanne ennen esitystä varmasti rentoutuu kätelemisen myötä. Se on kohtelias tapa osoittaa arvostusta asukkaita kohtaan ja luo tunteen, että esitystilanne todella on yhteinen vuorovaikutustapahtuma. Minä en kätellyt yleisöäni ennen esitystä, vaan keskityin minulle osoitetussa lämmittelytilassa. Mielestäni kuitenkin kätelemineen on hyvä idea, jota aion toteuttaa tulevaisuudessa. Uskoisin, että kätelemineen ja siinä samalla yleisön kohtaaminen ennen esitystä helpottaa myös mahdolliseen esitysjännitykseen. Teatteritaloissa ei useinkaan ole mahdollista kätellä kaikkia yleisön jäseniä, joten myös siksi mielestäni kätelemistä kannattaa kokeilla, jotta voi tarkastella, miten se vaikuttaa esityksen yleisösuhteeseen.

Lehtonen (2010, 67) halusi hakea katsojansa heidän huoneistaan. Lehtonen koki, että tällä tavoin hän saisi ehkä myös suostuteltua sellaiset henkilöt katsomoon, jotka epäröivät tulla. Lehtonen mainitsi muun muassa kysyneensä heiltä, haluavaisivatko he tulla kuuntelemaan runoja. Lehtosen kaltainen huoneista hakeminen voi toimia merkinä asukkaille siitä, että juuri hänet halutaan mukaan teatteritapahtumaan ja että hänen osallistuminen on arvokasta mahdollisesta huonosta kunnosta riippumatta. Kaikissa paikoissa huoneisiin meneminen ei ollut mahdollista, sillä hoitohenkilökunta halusi varjella tällä tavoin asukkaiden yksityisyyttä. Kuitenkin useimmiten Lehtosen oli mahdollista hakea asukkaita esimerkiksi hoitajan hoitokierroksen yhteydessä. Joissakin palvelutaloissa hoitajat olivat teipanneet katsomon tuoleihin asukkaiden nimilaput, jotka myös omalta

osaltaan voivat viestittää vanhuksille, että juuri heidän läsnäolonsa ja osallistumisensa teatteritapahtumaan on arvokasta.

esityksen jälkeen suosittelen lämpimästi pitämään loppukeskustelun tai muun purkutilaisuuden, jonka tavoitteena on purkaa koettuja hetkiä ja tunteita. Keskustelun aikana on mahdollista jakaa ajatuksia taiteilijan ja muiden asukkaiden kanssa. Palvelutaloesiintymisen tärkein anti voi tapahtua juuri loppukeskustelun aikana. Yleisö voi viimeistään silloin ottaa esityksen kuin omakseen, pohtia sen sisältöä ja teemoja ja peilata niitä omaan elämäänsä. Vaikka kaikki eivät osallistuisikaan puhumiseen, toisten asukkaiden kuunteleminenkin voi avata esityksen teemoja ja synnyttää ajatuksia myös hiljaisemmillekin osallistujille. Joskus terveydentila voi aiheuttaa vaikeuksia puheentuottamisen kanssa, mutta se ei välttämättä estä puheen ymmärtämistä. (Lehtonen, 2010, 87.)

esitys on ollut yhteisesti koettu tapahtuma, joista jokaisella voi olla syntynyt erilaisia ajatuksia ja tulkintoja. Eesityksen katsomiskokemus voi olla henkilökohtainen matka omaan historiaan, mutta keskustelu voi toimia siltana katsojien henkilökohtaisten matkojen yhdistämisessä. Kokemusten jakaminen varmasti lisää asukkaiden ryhmäkoheesiota. Keskustelussa nimittäin jaetaan henkilökohtaisia ajatuksia ja näin asukkaan samaistuminen toiseen asukkaaseen on mahdollista. Keskustelu varmasti myös käsittelee sellaisia aihealueita, joista ei muulloin keskusteltaisi kovinkaan helposti ruokasalin arjessa. Useimmiten erittäin hyväkuntoisiakin vanhuksia asuu palvelutaloissa, joten mielestäni myös heitä varten kannattaa tuoda keskusteluun myös haastavampiakin kysymyksiä tai ajatuksia.

Muistisairauteen ei ole este onnistuneelle keskustelulle. Lehtosella (2010, 87) on kokemusta lukuisista dementiaosastoilla ohjaamistaan loppukeskusteluista ja hän on huomannut, että muistisairaat osallistuvat keskusteluun erittäin hyvin ja ovat useimmiten yllättäneet hoitajiansakin. Vaikka heidän lähimuistinsa on heikentynyt, he pystyvät silti sanoittamaan useimmiten erinomaisesti menneisyyttään. Suominen kertoo, että heidän muistisairaat asukkaansa osallistuvat esimerkiksi muistokeskusteluhetkiin ihan siinä missä muutkin asukkaat. Heillä ei ole ollut kokemuksia siitä, etteikö keskustelu onnistuisi ihan samalla tavalla muistisairaiden kanssa. Lehtonen (2010, 87) on pannut merkille, että abstraktit kysymykset, kuten ”mitä ajatuksia esitys sinussa herätti” eivät yleensä synnytä keskustelua muistisairaiden kanssa, mutta kysymykset kuten ”mitä sinulle tuli mieleen omasta elämästäsi” voi jo synnyttää verbaalista osallistumista. Muistisairaille voi

olla toisinaan vaikeuksia tunnistaa oma tunteensa, joten jos vanhuksella vaikuttaa syntyneen jokin tunnetila, hänelle kannattaa nimetä se esimerkiksi "tulitko surulliseksi?" ja sitä kautta esiintyjän ja vanhuksen voi olla mahdollisuus alkaa purkaa tunnetta yhdessä.

Keskustelemisen lisäksi purkutilaisuudessa voi hyvin kehittää muitakin menetelmiä itsensä ilmaisemiseen kuin puhuminen. Mieleeni tulee erilaiset piirtämistehtävät, sekä helpot ja yksinkertaiset keholliset harjoitteet. Harjoitteet voisivat olla esimerkiksi sellaisia, joissa vanhukset fyysistäisivät käsillään tai kasvoillaan erilaisia kuvia tai ajatuksia esityksen teemoista. Kysyessäni kuitenkin Suomiselta, voisiko esityksen teemoja käsitellä vaikka piirustustehtävien avulla, hän tuo ilmi erityisen tärkeän näkökulman: Vanhuksilla voi olla käsissään toimintaongelmia ja edes kynän pitelemisen ei välttämättä enää onnistu. Tästä johtuen vanhukset voivat ilmaista toimintaan osallistumattomuutensa siten, että heitä ei piirtely kiinnosta tai huvita. Todellisuus voi kuitenkin olla häpeän tunne siitä, ettei piirtäminen enää luonnistu kuten ennen. Purkutilaisuudessa en missään nimessä haluaisi tuottaa katsojilleni häpeän tunnetta. Se olisi epämiellyttävä lopetus onnistuneellekin esitykselle.

Sormivärit voisivat olla yksi vaihtoehto. Mieleeni tulee myös erilaisten kuvien, kuten lehtikuvien tai valokuvien tuominen palvelutaloon, joista esityksen jälkeen vanhukset voisivat valita sellaisia, jotka heidän mielestään kuvaavat esitystä tai heidän ajatuksiaan. Tehtävien ja harjoitteiden tarkoituksena olisi käsitellä ensin itsenäisesti omia ajatuksiaan, jotka syntyvät esityksestä ja sen jälkeen niistä voi olla helpompaa keskustella yhdessä ja jakaa toisillekin katsojille. Suominen kuitenkin kertoo, että heidän asukkaittensa kanssa keskustelu on ollut ihan toimiva tapa purkaa tunteita ja ajatuksia yhdessä hoitohenkilökunnan kanssa. En tiedä, voisiko ulkopuolelta tulevan esiintyjän kanssa keskustelu olla hieman haastavampaa. Loppukeskustelussa lieneekin hedelmällisintä, jos sekä esiintyjä että hoitohenkilökunta osallistuisivat siihen. Hoitohenkilökunnan läsnäolo toisi asukkaille turvaa ja tukea keskusteluun, esiintyjän osallistuminen taas toisi tukea siihen, että vanhusten ajatukset ovat taiteilijalle tärkeitä ja hän voisi auttaa vanhuksia keskusteluun oman taideteostaan apuna käyttäen. Palvelutaloissa pidettäviä purkutehtävien- ja harjoitteiden suunnittelu on mielestäni suuri ja tärkeä aihe tarkemmalle pohdinnalle. Siinä olisi mielenkiintoinen tutkimusaihe seuraavalle tutkimustyölle.

Ehdottaessani purkutilaisuutta esiintyjän kanssa Suomiselle hän piti sitä erinomaisena suunnitelmana. Suomen työpaikalla hoitohenkilökunnalla on ollut tapana keskustella vapaa-ajan ohjelmien tuomista ajatuksista asukkaiden kanssa, mutta esiintyjän läsnäolo on hänen mukaansa erittäin tervetullutta. Suominen on tähän asti toivonut esiintyjältä,

ettei hän poistuisi palvelutalosta heti esityksen jälkeen. Hänen kokemuksensa mukaan vanhuksat haluavat edes kiittää esiintyjää esityksestä. Suomisella on kokemusta esiintyjistä, jotka lähtevät kiireenvilkkaan pois palvelutalosta ja sen hän kokee harmillisena. Asukkaat voivat jäädä vähän tyhjän päälle – myös ja ehkä juuri etenkin silloin, jos he ovat nauttineet esityksestä eivätkä saa mahdollisuutta kiittää kokemuksestaan.

Keskustelutilanteen järjestäminen esityksen jälkeen on tärkeää katsojien lisäksi myös hoitohenkilökuntaa varten. Teatteritaide pääsee palvelutaloihin useimmiten henkilökunnan kautta ja tästä syystä on tärkeää, että henkilökunta kokee teatteriesityksen vaikuttaneen asukkaisiin positiivisesti. Keskustelussa henkilökunta kuulee ja näkee konkreettisemmalla tasolla, mitä taiteen keinoin voidaan saavuttaa. Hoitohenkilökuntaa kannattaa siis kehottaa jäämään keskusteluhetkeen. Heidän mielipiteensä vapaa-ajan toiminnan onnistumisesta vaikuttaa siihen, minkälaista ohjelmaa palvelukotiin jatkossa tilataan. Lämpimästi suosittelen järjestämään keskustelutilaisuuden myös taiteilijaa itseään varten. Ne hetket ovat tuntuneet minusta korvaamattomilta ja tärkeimmiltä. Voin silloin yhdessä vanhusten kanssa jakaa kokemuksiaan esityksestä puolin ja toisin. Kun kysyin Schüttilta, mikä oli kiertueellanne parasta, hän tuumasi: ”Itse esiintyminen, esityksen jälkeiset keskustelutilaisuudet, ihmisten kohtaaminen vanhainkodeissa sekä kahvi- ja pulatuokiot.”

4.2 Esitystila

Yleensä hoitolaitokset tarjoavat esitystilaksi suurinta huonettaan eli päivä- tai ruokasalia. Joissakin harvoissa paikoissa esitystilaksi on tarjolla myös juhlasali. Päivä- ja ruokasalit ovat asukkaille tuttuja, arkisia tiloja. Tällä voi olla suuri merkitys esimerkiksi muistisairaille vanhuksille, joille suuret muutokset ovat yleensä hankalia. Ne ovat yleensä pienempiä kuin juhlasalit, joten jos esitys järjestetään näissä tiloissa, katsomo useimmiten koostuu sen poliklinikan tai yksikön asukkaista. Juhlatilassa sijaitsee usein selkeämpi tila lavaa ja katsomoa varten ja täten esitystila voi olla helpompi luoda juhlasaliin kuin ruokasaliin. Juhlasaleissa asukkaat eivät vietä tavallista arkeaan, vaan heidät tuodaan sinne vain tilaisuuksia varten. Tällöin esityksissä katsojat kootaan useimmiten eri osastojen asukkaista, koska suuri tila mahdollistaa suuremman yleisön. (Lehtonen 2010, 68.)

Lehtonen (2010, 68) kertoo, että erilliset juhlatilat esiintymispaikkoina eivät ole niin toimivia hänen esitystään varten kuin mitä esimerkiksi ruokasalin tilat. Lehtosen Rakkaus ei ole ajan narri -esityksen ensisijainen tavoite oli luoda hyvä yleisökontakti. Juhlasali luo tilanteen, jossa teatteriesitys on kauempana asukkaiden arjesta eivätkä kaikki katsojon katsojat välttämättä tunne toisiaan. Lehtosen mukaan tilan ja katsojien tuttuus helpottaa turvallisen ja keskittyneen ilmapiirin luomisessa. Hän teki siis valinnan siitä, että hänen esityksensä kaipaa ”tuttuutta” katsojien kesken sekä katsojan suhteessa tilaan. Toisenlainen esitysproduktio voi sen sijaan hyvin sopia juhlasaleihin. Esiintyjä voikin haluta esityksensä olevan selkeämmin erillään palvelutalon asukkaiden arjesta, eikä Lehtosen kaltainen tavoite yleisökontaktin luomisesta ole ensisijaista.

Hoitolaitos voi tarjota esitystilaksi myös erilaisia aulatilajoja. Niissä esiintyessä tulee huomioida niiden levottomuus. Eräässä hoitokodissa esiintyessäni talon ainoa ruokasali toimi samalla myös eteissalina siellä sijaitsevan ulko-oven vuoksi. Esityksen aikana asukkaiden omaiset tulivat ulko-ovesta sisään kuin keskelle esitystä. Se ei välttämättä haittaa, mutta esiintyjän on hyvä tietää etukäteen, jos esitys esitetään tilassa, minne ulkopuolisia voi saapua tietämättään esityksestä mitään. Näissä tiloissa voi olla hyvä asettaa katsomo ja lava niin, että ulko-ovi jää katsojien selkäpuolelle. Kaikkien edun vuoksi ulko-oveen voi asettaa ilmoituksen, jossa kerrotaan esityksen käynnissä olemisesta. Näin ulkoa tuleva vierailija voi varautua esitykseen ja tietää, miten astua palvelutaloon sisälle.

Ruokasalien vieressä sijaitsee tavallisesti keittiötilat. Keittiö on myös oman kokemukseni mukaan usein avokeittiö, joten seinä ruokasalin ja keittiön välissä ei ole kokonainen. Lehtonen (2010, 68) esittääkin, että esiintyjä voi pyytää keittiön väeltä, ettei esimerkiksi tiskikonetta käynnistettäisi esityksen aikana. Omien esitysteni ajankohta on ollut juuri ennen hoitolaitoksen päiväkahviaikaa ja se luonnollisesti vaikuttaa siihen, ettei keittiönväki voi lopettaa keittiössä työskentelyä esityksen ajaksi. Kokemukseni mukaan keittiönväki on kuitenkin kunnioittanut esitystilannetta automaattisesti, eivätkä ole esimerkiksi jutelleet kuuluvasti esityksen aikana. Kävin kerran ennen esitystäni keittiötilassa muista syistä, mutta samalla tervehdin ja keskustelin hetken keittiön työntekijöiden kanssa. Voisin kuvitella, että tämänkaltainen kohtaaminen myös heidän kanssaan ennen esitystä voi aikaan saada sen, että keittiönväki kokee olevansa myös mukana teatteritapahtumassa ja rauhoittavat työskentelyään mielellään esityksen ajaksi.

Suomisen tämän hetkisessä työpaikassa esitykset järjestetään ruokasalissa. Hoitajat siirtelevät ruokapöydät sivummalle ja asettelevat penkit joko riveihin tai tarvittaessa muuhun muotoon. Yksikössä on kaksi erillistä taloa ja esitystä katsomaan kutsutaan molempien talojen asukkaat. Yleisöön tuodaan yleensä yhteensä 20–30 henkilöä. Kaikki eivät aina halua Suomisen mukaan osallistua ja hoitajat eivät heidän yksikössään osallistumista vaadi. Suominen muun muassa selvittää, että välillä aktiivisellakin osallistujalla voi toisinaan olla huono päivä ja hänen päätöstään olla osallistumatta kuunnellaan. Asukkailla voi olla muodostunut hyvin rutiininomaiset tavat ja toisinaan vapaa-ajan ohjelman aikataulu ei vain sovi asukkaan rytmiiin. Esitysaikaa Suominen pitää parhaimpana kahvitteluhetkeä ennen. Lounaan jälkeen on kaikista huonoin aika, koska useimmat asukkaat haluavat mennä lounaan jälkeen huoneisiinsa ruokalevolle. Suominen toivoo esiintyjiltä joustamista esitysaikojensa suhteen. Ohjelma talolle epäsuotuisaan aikaan tuntuu hukkaan heitetyltä.

Sirkusartisti, Schütt, kehottaa suunnittelemaan esityksen siten, että sitä voi soveltaa monenlaisiin tiloihin. Hän kuvailee, että joskus katto voi olla todella matalalla, joskus taas on muuten vaan ahdasta. Ainoa tapa, jolla asiaan voi vaikuttaa, on suunnitella esitys muokkauksille taipuvaiseksi, Schütt terävöittää. Kaikissa hoitolaitoksen tiloissa on joka tapauksessa omia ”häiriötekijöitä”. Esityksen suunnitteluvaiheessa myös tämä kannattaa ottaa huomioon. Tunnelmaltaan herkemmätkin kohtaukset kannattaa rakentaa niin, että ne kestävät esitykseen kuulumatonta äänimaisemaa. Pelkästään jo yleisö on yleensä huomattavasti äänekkäämpää ja levottomampaa kuin teatteritaloissa.

Lehtonen (2010, 71) kertoo, että hänen esityskiertueensa yksi päämäärinä oli esitystilojen aistiminen. Hän aloitti esityksensä kuuntelemalla ensin tilan muita ääniä. Sitten hän pyrki ottamaan äänet osaksi omaa esitystään. Lehtonen kokee, että hänen keskittymisensä palvelutalon äänimaisemaan ja äänien kuunteleminen vaikuttivat osaltaan katsojiin, jotka ehkä myös alkoivat kuunnella palvelutalon ääniä eri tavoin kuin yleensä. Siten Lehtonen sai napattua ympäristön äänet osaksi omaa esitystään. Lehtonen huomasi, että joissakin katsojissa tapahtui uudenlaista tarkastelua omaa arkimaailmaansa ja sen ääniä kohtaan.

4.3 Suuri muutos

Jos esityspaikaksi valikoituu asukkaiden arkinen tila, sen muuttaminen teatteritilaksi on suuri muutos asukkaille. Tila, jossa asukkaat normaalisti syövät, lukevat lehteä, kuuntelevat radiota tai istuskelevat, valjastetaan yhtäkkiä teatterin käyttöön. Muutos voi jo itsenänsä synnyttää vastarintaa. Muuttaminen palvelutaloon on suuri muutos vanhuk- selle, joista ehkä haastavin seuraus liittyy oman itsemääräämisoikeuden kaventumiseen. Asukas ei enää määrää ja hallitse kotonaan, vaan hänen täytyy hyväksyä uudet ulkoa- päin asetetut ”kotisäännöt” ja hyväksyä tapahtumat, joita järjestetään hänen kodissaan ilman hänen suostumustaan.

Uskon, että tästä sopeutumisen vaikeudesta voi seurata asukkaiden vastustus uusia ta- pahtumia kohtaan. Mielestäni kuitenkin hetkellinen vastustus ei välttämättä enteile epä- onnistunutta esitystä. Se voi olla vain asukkaan keino taistella heidän omaa laitostumis- taan vastaan ja sen vuoksi he voivat kuuluvastikin ilmaista epävarmuuttaan uutta koh- taan. Oman yksilöllisen eheyden puolustaminen on hyvä asia, ja siksi esiintyjän ei kan- nata pelästyä alkujähmeyttä liiaksi. Esitys voi negatiivisista ensireaktioista huolimatta on- nistua.

Tilan muuttaminen vaikuttaa eri tavoin asukkaiden käyttäytymiseen ja useimmat tilassa olevat asukkaat alkavat odottaa, mitä tulee tapahtumaan. Odotus voi olla positiivista, mutta esimerkiksi dementiaa sairastaville vanhuksille se voi olla kestämaton muutos. Lehtonen (2010, 71) suosittelee, että tilaa ei saa muuttaa teatteritilaksi liian varhai- sessa vaiheessa ennen esityksen alkamista. Jos tila muutetaan liian aikaisin, myös po- sitiivisessa odottamisen tilassa olevat vanukset ehtivät odottamaan tilassa liian kauan, ja näin ollen ehtivät väsähtää ennen esityksen alkamista. Suominen laskeskelee, että heidän palvelutalossaan tilan raivaamiseen menee yleensä vain muutamia minuutteja. Asukkaita he alkavat kutsua esitystilaan noin 20 minuuttia ennen esitystä. Muistisairaita hänen mukaansa tilan muuttaminen ei ole hetkauttanut, mutta jos asukas on uusi ja eri- tyisesti jos hänellä on muistisairaus, niin silloin hoitajat voivat tehdä päätöksen, ettei vielä ole asukkaan aika osallistua ohjelmaan. Kotiutuminen uuteen paikkaan voi viedä aikaa ja silloin rutiineista poikkeaminen voi olla haitallista tai vähintäänkin epämiellyttävää asukkaalle, Suominen selventää.

4.4 Katsomon asettelu

Esiintyjän on hyvä miettiä, kuinka monelle esitys kannattaa esittää, jotta katsojilla on mahdollisuus nautittavaan teatterikokemukseen. Toimivan yleisömäärän arvioimiseen vaikuttaa esimerkiksi asukkaiden terveydentila, esitystilan koko, esitystilan ja katsomon asettelu (onko katsomo ja lava aseteltu niin sanotusti perinteisesti vai esimerkiksi pyöreään muotoon, jossa penkit ovat sijoitettu lavan ympärille) ja esiintyjän tavoitteet. Esiintyjän tavoite voi olla esimerkiksi katsojan yksilöllisemmän taidekokemuksen tavoitteleminen ja jokaisen katsojan huomioiminen esityksen aikana (pieni yleisö) tai se, että esitys pystyy tarjoamaan mahdollisimman monelle palvelutalon asukkaalle yhteisöllisen teatterihetken (suurempi yleisö).

Asukkaiden terveydentila vaikuttanee eniten siihen, kuinka suuri yleisö esitykseen on kannattavaa ottaa. Lehtonen (2010, 87) listaa, että keskivaikeasti dementoituneille sopiva yleisömäärä on alle 20 ja vaikeasti dementoituneille alle 10. Hän kuvailee, kuinka onnistunut esitys hänellä oli kuudelle vaikeasti dementoituneelle vanhukselle. Kyseisen esityksen aikana hän pystyi ottamaan jokaisen katsojan huomioon. Lehtonen tavoitti haluamansa yleisökontaktin ja vaikeasti dementoituneiden katsojien keskittyminen oli hoitajien mukaan poikkeavan oloista ja erityistä (Lehtonen 2010, 85).

Hoitajien ammattitaitoa tarvitaan katsomon tuolien sekä asukkaiden katsomoon asetteluissa. Tuolit tulee asettaa niin, että pyörätuoleissa istuville jätetään oma tilansa ja myös niin, että tuolirivien väleistä on helppo kulkea, jotta esimerkiksi asukas voi tarvittaessa poistua kesken esityksen. Etenkin muistisairailla vanhuksilla voi ilmetä arjesta poikkeavissa tilanteissa voimakkaitakin ahdistuksen tunteita. Silloin on kaikkien etu saada ahdistunut katsoja siirrettyä vaivattomasti esitystilasta. Hoitajat ovat oman kokemukseni mukaan ottaneet tuolien asettamisen vastuulle ja olen vain auttanut tuolien kantamisessa.

Hoitajat myös ohjaavat asukkaat katsomoon, mutta tästä huolimatta esiintyjän on mielestäni hyvä tietää, minkälaisia asioita hoitajat voivat ottaa huomioon asukkaiden sijoittelussa yleisöön. Hoitajat tuntevat palvelutalonsa asukkaat ja he tietävät esimerkiksi, ketkä vanhukset eivät tule toimeen keskenään tai aiheuttaako jonkun vanhuksen terveydentila toisen vanhuksen teatterikokemukseen negatiivisesti (esimerkiksi ääntelevä vanhus ja herkkäaistinen vanhus). Herkkäkuuloiset sijoitetaan kauemmaksi lavasta ja mahdollisista äänentoistolaitteista. Huononäköiset ja -kuuloiset sijoitetaan eturiviin. Meluavat

vanhukset ja helposti ahdistuvat vanhukset on usein hyvä sijoittaa niin, että he häiritsevät mahdollisimman vähän muita katsojia. Vanhukset, jotka kaipaavat tukea siihen, miten teatteriesitystä seurataan, voi sijoittaa niin, että hoitaja pääsee vaivatta heidän luokseen. Asukkaissa voi esimerkiksi olla henkilöitä, jotka tarvitsevat varsinkin erikoisissa tilanteissa hoitajan rauhoittavan käden olkapäälleen. Toisinaan lohdutuksellekin on tarvetta.

4.5 Tarpeisto ja tekniikka

Palvelutaloihin tehty esitys on lähes poikkeuksetta kiertävä esitys. Vaikka esitys esitetäisiinkin vain kerran ja yhdessä paikassa, mitä todennäköisimmin sitä kuitenkin harjoiteltaisiin toisessa tilassa ja esitys tuotaisiin palvelutalon tiloihin vasta esityspäivänä. Palvelutaloissa on usein jonkinlainen radiosoitin, mutta harvemmin minkäänlaista valotekniikkaa. Näistä syistä palvelutaloihin suunnattuihin esityksiin tulee suunnitella liikutettava valo- ja äänitekniikkakalusto.

Vanhainkoti kierteelle voi suunnitella yksinkertaisen valokaluston tai, kuten Lehtonen ja minä itse tein, jättää valotekniikan käyttö kokonaan pois esityksestä ja jättää lavan ja katsomon välinen rajapinta häilyvämmäksi. Schüttin Herttakuninkaat-ryhmä käytti pientä valoheitintä esiintyessään palvelutalossa. He kertoivat valon luovan esitysmäisemmän fiiliksen sekä tuovan enemmän näyttävyyttä esimerkiksi jongleerausnumeroihin. Katsoessani heidän esityksensä tallennettuaan voin todeta, että yksinkertaisenkin valovaruskelun käyttö luo esitykseen tunnelmaa siitä, kuin esitys ja yleisö olisivat hetken aikaa oikeassa teatteritalossa. Valo korostaa lavatilaa suhteessa yleisöön ja muuttaa palvelutalon arkista tilaa.

Jos valotekniikkaa käyttää, pitää olla tarkkana siitä, että johdot eivät ole vaaraksi palvelutalon asukkaille eivätkä henkilökunnalle. Esiintyjällä pitää olla mukana lattiateippiä, jotta johdot eivät sotkeudu katsojien jalkoihin ja teipin on syytä olla sellaista, mikä ei jätä liimajälkeä. Katsojilla voi olla huononäköisyyttä, rollaattoreita tai pyörätuoleja, joten johtojen ja teippien asetteluun tulee tehdä huolellisesti ja siihen pitää varata työaika. Suosittelemme sopimaan valoihin liittyvistä kysymyksistä henkilökunnan kanssa ajoissa ennen esityspäivää: missä ovat pistorasiat, saako lattiapintaan käyttää teippiä, miten johtojen sijoittelu olisi mahdollisimman riskitöntä jne. Valosuunnittelu kannattaa toteuttaa hyvin yksinkertaisesti ja siten, että esiintyjä itse voi esityksensä lomassa ajaa valoja. Schüttin

ryhmäläiset panivat itse valon päälle ennen esitystä ja ottivat sen pois esityksen jälkeen. Valovaihtoja heillä ei ollut.

Äänisuunnittelua miettiessä, on syytä pohtia, aiotaanko produktion ottaa mukaan ääniajaja. Toinen vaihtoehto on suunnitella esityksessä käytettävät äänitekniset asiat niin, että esiintyjä kykenee helposti esiintymisen lomassa hoitamaan äänitekniikan itse. Käytin itse hoitohenkilökuntaa esityksen alussa apuna play-napin painamisessa, mutta suunnittelin äänitekniikan siten, ettei sen ajamiseen tarvinnut enempää. Suosittelen kuitenkin sisällyttämään äänitekniset asiat esiintyjälle täysin, niin esitys ei kuormita tai tuota ylimääräistä jännitystä hoitohenkilökunnalle.

Mahdolliset äänentoistolaitteet on hyvä suunnitella siten, että ne ovat esiintyjälle helppo kantaa esitystilaan ja sieltä pois. Niin sanottu ”roudaaminen” on hyvä suunnitella huolellisesti ja siten, että sekin hoituu ilman ulkopuolista apua. On hyvä huomioida, että etenkin kaupunkien keskusta-alueiden palvelutaloissa ei välttämättä pääse ajamaan autoa kovinkaan lähelle palvelutalon ulko-ovea. Kaapeleiden ja johtojen käytöstä mainitsin valotekniikka-kappaleessa.

Schütt käytti joissakin esityksissään myös live-musiikkia. He lisäsivät esityksiinsä haitarin ja muusikon. Monilla vanhuksilla voi olla näköaistin heikentymistä tai sokeutta, joten mielestäni äänisuunnitteluun kannattaa panostaa. Musiikki myös auttaa esityksen fiktiiviseen maailmaan pääsemisessä. Koska palvelutaloissa esiintyessä valotekniikalla on hankalampi leikitellä, ja useimmiten esiintyjä esiintyy ilkeissä loisteputkivaloissa, on musiikin ja äänien tuoma maailma erittäin tärkeä fiktiivisen maailman luomisessa. Musiikki on myös tehokas keino huomion keräämisessä tilassa, jossa voi olla hyvinkin levotonta.

Musiikki oman kokemukseni mukaan luo yleisössä hiljaisuutta ja rauhoittumista. Dementia-potilaille esiintyessä musiikin tuomat edut vielä korostuvat (Lehtonen, 2015, 100). Heidän huomiotaan voi olla vaikea saavuttaa puheella, mutta musiikki yleensä auttaa. Teatteritilanne näyttäytyy heille epäselvempänä, ehkä jopa tunnistamattomampana tilanteena, kuin musiikin kuunteleminen. Lehtosen (2015, 100) havaintojen mukaan musiikki saattaa tietyllä tapaa helpottaa katsojuuden omaksumista. Omat havaintoni tukevat Lehtosen kokemusta.

Käytin yhdessä esityksessäni pianistia ja kokemukseni mukaan elävän musiikin käyttäminen oli vaikutuksiltaan vielä tehokkaampaa kuin radiosoitimesta tulevan musiikin soittaminen. Yleisössä syntyi täydellinen hiljaisuus, kun pianistini aloitti soittamaan juuri ennen kuin astuin lavalle. CD-levyä käyttäessäni kuulin paljon hyssyttely-ääniä vielä lavalle

tultuani. Live-musiikki siis todennäköisesti tuntui vanhusten mielestä enemmän esitykseltä kuin radiosta tuleva musiikki ja muusikon kanssa esiintyessäni esitys alkoi jo ensisävelistä. Suominenkin vakuuttaa musiikilla olevan suuri vaikutus vanhuksiin. Hän kuvailee, kuinka ”monella alkaa heti jalka tanssahtelemaan”, kun musiikin ensirytmit kajahtavat radiosta. He tilaavat siksi mielellään live-musiikkiesityksiä. Mielestäni myös siksi olisi hyvä mahdollisuuksien mukaan käyttää muusikkoo, koska ne katsojat, joilla ei ole enää näköaistia käytettävissään, saavat silti mahdollisuuden nautittavaan taidekokemukseen.

Äänitekniikkaa suunnitellessa kannattaa muistaa äänimaailman käytön tehokkuus. Taivoitteena on kuitenkin luoda katsojille nautittava teatterikokemus. Äänimaisemissa on asioita, joita en suosittelen käyttäväksi, esimerkiksi sotaäänien käyttäminen voi olla hyvin traumatisoivaa. Schütt toteaa, että kaiken pitää olla äänenkäytöstä alkaen mahdollisimman selkeää. Ääntä kannattaa hänen kokemuksensa mukaan käyttää paljon, niin musiikissa kuin puheessakin. Mieluummin liian lujaa kuin liian hiljaa ja jos ääntä on liialti, siitä usein huomautetaan, Schütt lisää. Suominenkin linjaa sitä, että äänen voimakkuus on oltava sellainen, että vanhukset kuulevat hyvin, mutta toisinaan, etenkin muistisairaille, liian voimakkailla äänillä voi olla ahdistavia vaikutuksia.

Palvelukotiesityksiin voi toki suunnitella myös erilaisia tehokeinojen käyttämistä äänien ja valojen lisäksi. Tässä kuitenkin tulee yleensä monet rajoittavat tekijät vastaan, joista olen edellä jo maininnut. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö esitykseen voisi suunnitella jotakin helposti toteutettavia yllättäviä elementtejä. Seuraavaksi lainaus Lehtosen väitöskirjasta, jossa hän on litteroinut kurssinsa purkukeskustelusta erään opiskelijan ajatuksen: ”Jos mä tekisin tänne (uuden) teatteri-esityksen, niin kyllä se keskittyy tosi paljon aisteihin. Et mä haluaisin just tuottaa erilaisia, vaik joku hiustenkuivaaja, niinku tuuli, puhaltaminen, erilaiset materiaalit, ääni erilaiset äänet, sitä mä rupesin korostaakin tossa esityksessä, omaa ääntä ja omaa äänenkäyttöä, kun mä tajusin et se vaikuttaa se ääni siihen, ja sitte ehkä enemmän sellasta isompaa liikettä, enkä mä tarkota et tänne pitäs tuoda niinku vaan lastenteatteria, mut sillee et siin ois enemmän eri aisteja läsnä” (Lehtonen, 2010, 158.)

Yksinkertaisilla, edullisilla ja helposti toteutettavissa olevilla tehostekeinoilla voi luoda voimakkaitakin apukeinoja esityksen fiktiivisen maailman luomisessa. Tällaiset tehostekeinot voivat olla parhaimpia silloin, kun ne huomioivat jonkin toisen aistin käyttämisen, näkö- ja kuuloaistin tueksi tai lisäksi. Opiskelijan ehdottama hiustenkuivaaja lisäisi esimerkiksi tuntoaistin katsojan esityskokemuksen havainnointiin. Tällainen ratkaisu tukisi

kaikkien, mutta erityisesti niiden vanhusten kokonaisvaltaista esityksen kokemista, joiden kuulo- ja näköaisti ovat heikentyneet. Ehkä opiskelijalla tuli tällainen ajatus mieleen juuri sen vuoksi, että katsojien terveydentilasta johtuen esiintyjästä voi joskus tuntua siltä, ettei esitys ehkä tavoitakaan yleisöä. Itselläni on käynyt niin, etten ole kaikkien katseista ihan varma, ymmärtävätkö he koko esitystapahtumaa. Ymmärrän opiskelijan halun käyttää myös joitakin muita aisteja. Osallistuin kerran sokeille lapsille suunnatun nuketeatteriesityksen koeyleisöön. Esityksessä katsojille annettiin esitystapahtumia tukevia esineitä kosketeltaviksi. Eräässä koulutyöni demo-esityksessä taas käytimme esitykseen liittyviä hajuja hyväksimme ja annoimme katsojien haistella erilaisia mausteita, karamelleja tai luonnosta keräämiämme kasveja. Ehkä tällaisia ideoita kehittämällä voisi saada hyvin aistirikkaita esityksiä myös palvelutaloihin.

Kuten valo- ja äänitekniikan, lavastuksen, puvustuksen ja rekvisiittojen tulee myös olla esiintyjälle helposti liikuteltavia, kevyitä ja yksinkertaisia. Lehtonen käytti ainoana lavastuksenaan tuolia, jonka hän lainasi jokaisesta esityspaikastaan. Mielestäni palvelutalon omaa kalustoa käytettäessä on hyviä ja huonoja puolia. Hyvä asia on se, että lavastetta ei tarvitse tuoda esityspaikkaan, ja se, että katsojien arkinen kaluste muuttuu heidän silmiensä edessä kuin uudeksi. Huonona puolena näen sen, että katsojien pääseminen fiktiiviseen maailmaan hoitolaitoksen arkielämästä ei saa tukea lavan visuaalisuudesta.

Lavastussuunnittelussa ja harjoitteluvaiheessa kannattaa pohtia, miten eri tavoin samaa lavastetta voisi käyttää esityksen aikana. Lavastuksen minimaalisuutta voi kompensoida, kun yksi ja sama lavaste muuttuu moneksi. Minulla itselläni oli esityksessäni lavasteena kaksi isoa koivupölkkyä. Koivupölkkyt toimivat roolihahmoni tuolina, sänkynä sekä hiihtolatuna. Kiipesin ja hypin myös pölkkyjen päälle ja päältä toiselle. Näin sain pölkkyjen avulla myös luotua esiintymiseeni ja lavakuvaan erilaisia korkeuseroja ja näin katsojien katsomiskulma muuttui esitykseni aikana. Tunnelmaakin oli helppo vaihtaa, kun välillä esiinnyin korkeammalla ja välillä matalammalla suhteessa yleisöni. Pidin myös ajatuksesta, että tuon ”suomalaista luontoa” palvelutalon asukkaiden katseltavaksi ja puun tuoksua haisteltavaksi.

Puvustukseksi käy oikeastaan mikä vain, mutta suositeltavaa on selkeät värit huononäköisiä katsojia ajatellen. Samassa valossa -kirjateoksen (Lehtonen, 2010) kuvista päätellen, että Lehtonen käytti esityksessään kirkkaan oranssia kauluspaitaa, mustia housuja ja vihreitä tossuja. Kirkas väri herättää huomiota, joka voi muodostua tärkeäksi avuksi erityisesti esityksen alussa. Siinä missä esimerkiksi äänimaisemilla voi olla tehokas vaikutus, voi puvustuksellakin aikaan saada suurta huomiota. Lehtonen (2015, 93)

kertoo, että yksi hänen näyttelijäopiskelijoistaan pukeutui poliisin pukuun. Hoitolaitoksen asukkaat huomasivat välittömästi virka-asun ja reagoivat siihen voimakkaasti. Poliisin asulla on varmasti ollut paljon erilaisia merkityksiä asukkaiden elämässä ja nyt se tuotiin ympäristöön, jossa sitä ei oltu totuttu näkemään. Esityksen puvustuksen vaikutus on voimakkaampi suljetummassa esiintymispaikassa, kuin mitä esimerkiksi teatteritilassa. Valitsin roolihahmolleni puiset lapikkaat ja maastotakin, koska esitykseni paikka sijoittui korpeen ja mökkiin. Jälkikäteen olen miettinyt, että esitysasu olisi parempi olla väritykseltään räväkempi. En enää myöskään valitsisi tummanvihreää takkia punavihervärisokeita ajatellen.

Lehtonen teetti julisteen, johon oli aseteltu hänen kuvansa ja tekstissä kerrottiin esityksen nimi sekä ajankohta (Lehtonen, 2010, 63). Opiskelijoitaan hän pyysi myös teettämään esityksestään kuvallisen julisteen ja hän piti tärkeänä sitä, että julisteessa on selkeä kuva näyttelijän kasvoista. Näin asukkaat pystyivät varautumaan ulkopuolisen henkilön saapumiseen palvelutaloon. Lehtonen myös kertoo, että julisteita viedessä, esiintyjät voivat samalla tutustua tulevaan esiintymispaikkaansa: tutustua hoitohenkilökuntaan, esiintymistilaan sekä aistia asukkaiden arkea. (Lehtonen 2015, 82.) Jos kyseinen toiminta on esiintyjälle mahdollista, se on varmasti hyvä tehdä. Itselläni ei ollut julistetta ja kävin vain yhdessä paikassa tutustumassa tilaan etukäteen. Aina tietenkään tutustumiskäynti ei ole mahdollista, varsinkaan ulkopaikkakunnille esitystä viedessä. Kuitenkin Lehtosen juliste-ajatus on mielestäni hyvä ja sähköisesti toteutettavissa. Onhan teattereissakin esityksistä aina julisteet ja käsiohjelmat! Näyttelijän kasvoihin tutustumisen mahdollistaminen etukäteen on varmasti omiaan luomaan turvallista ilmapiiriä tapahtuman odottelu-aikaan. Julisteen lähettäminen palvelutaloon on mielestäni kohtelias ele asukkaita kohtaan.

4.6 Esityksen kesto ja yleisömäärä

Onnistunut esityksen ajallinen kesto riippuu paljon katsojien terveydentilasta. Esityksen kestosta kannattaa keskustella henkilökunnan kanssa. Heille on useimmiten syntynyt jonkinlainen kuva aikaisempien vapaa-ajan ohjelmien kautta siitä, kuinka kauan heidän asukkaansa jaksavat keskittyä. Erilaisten osastotojen vuoksi, voisi olla hyvä suunnitella esityksestään kolmen eri pituisen. Tällä tavoin esitystä on helpompi tarjota useammille

palvelutaloille. Lehtonen (2010, 83, 87) toimi näin Rakkaus ei ole ajan narri -esityksensä kanssa.

Lehtosen (2010, 83) täysipituisen esityksen ajallinen kesto oli tunti. Koen, että tunti, varsinkin monologi-esityksenä, on pitkä esitys sekä yleisölle että näyttelijälle. Lehtonen kuitenkin perustelee esityksen kestoaan sillä, että hänen yli kahdensadan esityskerran kokemuksellaan asukkaat ovat kyllä jaksaneet istua hyvin tunnin ajan. Minulta vanhainkoti pyysi 20 minuutin kestoista esitystä. He perustelivat pyyntöään sillä, että liian pitkä esitys ei ehkä sovi vanhemmille ihmisille ja sillä, että olisi harmillista, jos hieno tilaisuus muuttuu liian pitkäksi käytyään levottomaksi asukkaiden keskittymisvaikeuksien vuoksi.

Suominen oli sitä mieltä, että puolesta tunnista tuntiin olisi hyvä pituus esitykselle. Puoli tuntia on hänen mukaansa monille riittävä kesto, mutta lyhyempi synnyttää helposti asukkaissa turhautumisen tunteita. Asukkaat voivat ihmetellä liian lyhyen esityksen jälkeen, miksi heidät tätä varten tänne talutettiin tai miksi edes piti vaivautua. Tuntikin Suominen mukaan on hyvissä rajoissa, mutta sen jälkeen hän uskoo, että katsojien keskittyminen voi alkaa herpaantua. Lehtonenkin (2010, 83) toteaa, että liian lyhyt esitys voi olla harmillinen asukkaille sekä henkilökunnalle, sillä katsojien tuominen katsomoon on hyvin hektistä aikaa. Silloin liian lyhyt esitys voi päättyä ennen kuin katsojat ovat kunnolla päässeet keskittymisen tilaan. Lehtosen näkemys ja perustelu ovat omaan kokemukseeni peilaten hyviä, sillä esitykseni alussa tuntui siltä, että osa katsojista oli vielä henkisesti muualla.

Lehtosella oli kuitenkin myös puolentunnin ja vartin pituiset versiot esityksestään. Lyhyempiä versioita Lehtonen esitti silloin, kun katsojina oli vaikeasti vammaisia tai muistisairaita vanhuksia. Lehtosen kokemuksen mukaan keskivaikeasti dementoituneille sopi puolen tunnin esitys ja vaikeasti dementoituneille vartin esitys oli toimiva. (Lehtonen 2010, 87.) Ohjaamansa kurssin aikana Lehtonen pyysi opiskelijoitaan suunnittelemaan puolen tunnin mittaisen esityksen (Lehtonen, 2015, 88).

Esitykseni pituus oli lopulta kaksikymmentä minuuttia. Koin silloin, että esitykseni pituus oli ihan hyvä, mutta se olisi voinut olla kymmenen minuuttia pidempikin. Suominen mielestä esityksen paras ajankohta olisi kahvitaukoa ennen, jotta pelkästään esitystä varten ei tarvitse siirtyä huoneistaan tai osastoiltaan. Uskon myös, että kahvihetki voi olla hyvä hetki asukkaille keskustella yhdessä hetki sitten koetusta esityksestä. Esitykseni jälkeen järjestettiin kahvihetki, johon osallistuin. Minulle tarjottiin kahvipullat ja juttelin pöydässä asukkaiden kanssa – esityksestä ja elämästä.

5 RAJANYLITTÄJILLE

”Terveysthuollon tai sosiaalitoimen yksikössä työskentelevä ammattitaiteilija tekee rajanylityksen. Hän tulee taiteen maailmasta ja menee hoidon maailmaan. Tämä on radikaali teko. Rajanylittäjältä vaaditaan tavallaan kahden maan kansalaisuutta ja kykyä kommunikoida kahdella eri kielellä.” (Lehtonen, 2015, 29.)

Vaikka kyse on niin yksinkertaisesta asiasta kuin esitys palvelutaloissa, matkalla ajatuksesta toteutukseen voi huomata kompastuvansa moniin kiviin, joita saattaa esiintyä yllättävissäkin paikoissa. Ensimmäinen kivi on esiintyjän uskallus. Esiintyjän tulee uskaltaa panna reppu selkään ja kantaa teatteri palvelutaloihin. Hän astuu matkalle kohti vieraampaa maailmaan, Lehtosta mukaillen: teatterin maailmasta hoitolaitoksen maailmaan. Toiseen maailmaan astuessaan hänen tulee osata ymmärtää sen tapoja. Sekä onnistua tuomaan hyviä tuliaisia.

Seuraava kivenmurikka voi olla hoitolaitosten uskallus vastaanottaa matkaaja. Hekin jännittävät, minkälainen rajanylittäjä teatterin maailmasta saapuu ja mitä hänen repustaan löytyy. Ymmärrän, että se on jännittävää. Vähemmän jännittävää voi olla kutsua kylään jo monta kertaa aiemmin käynyt heidän maailmansa vierailija, jonka repun sisällön vastaanottajat tuntevat. Varsinkin kun tulijan matkaliput mahdollisesti kustannetaan heidän kassastaan. Siitä pääsemmekin viimeiseen ja ehkä suurimpaan kivenlohkareeseen; rahaan voi kaatua sekä matkaajan että hänen vastaanottajansa suurikin matkustus-into.

Poliitikot ovat viime kuntavaalien alla puhuneet paljon ”arvokkaasta vanhenemisesta”. Sananparsi on kaunis. Se vain vilahtaa helposti ja niin opitun fraasin kuuloisesti sanojan huulten välistä, ettei sen tavujen todellinen sisältö kuulosta minun korviini painavilta. Miten saada tavuille taas painoa? Miten vaikuttaa siihen, että rahakirstusta jakavienkin mielestä ikääntyneiden elämänlaatuun kannattaa ryhtyä oikeasti toimeen?

Ikääntyneillä voi olla usein hylätyksi tulemisen tunteita. Hän ei olekaan enää työntekijä, joka määrittelee hyvin usein ihmisen identiteettiä. Vanhenemiseen voi kuulua puolison sekä ystävien menehtyminen. Kaikilla ei ole lapsia tai lapsenlapsia, jotka parhaimmillaan voivat antaa ikääntyneelle merkityksen tai uuden roolin elämässä. Palvelutalojen asukkaat ovat muuttaneet pois kotoaan. Heidän pitää opetella uudenlainen elämä uusine tapoineen ja sääntöineen. Liikkuminen vapaa-ajan virikkeisiin voi olla mahdotonta. Hylätyksi tulemisen tunne voi johtaa masennukseen tai katkeriin tunteisiin.

On väärin, että taiteenkokemisen mahdollisuus päättyy siihen, kun oma fyysinen kunto heikkenee. Siksi teatterin pitää liikkua vanhusten luokse. Teatteritaide ei saa olla vain teatteriin pääsevien etuoikeus. Eikä taiteen vaikutusten merkitys todellakaan vähenny ikääntymisen myötä. Myös vanhus, joka ei koskaan elämänsä aikana käynyt teatterissa, voi kokea teatteriesityksen juuri oikealla hetkellä. Hän voi myös pohtia kysymyksiä, joihin teatteritapahtuma voi vastata: Kuka minä olen? Kuka olen ollut? Minne olen menossa? Teatteritapahtuma voi antaa kyllä-vastauksia kysymyksiin: Olenko minä arvokas? Onko minun voinnillani merkitys? Tulitko tänne minua varten? Osaanko nauraa, osaanko laulaa, osaanko kertoa, mitä minä ajattelen?

Taiteella ei kuitenkaan ole aina takuita sen toimivuudesta. Yksi esitys voi toimia erittäin merkityksellä katsojan elämänlaadun paranemisessa. Toisessa taas esitys ei synnytä mitään. Taitelija ei voi luvata. Taitelija voi vain pyrkiä. Uskon kuitenkin, että tiedostaessaan esimerkiksi tässä tutkimuksessani läpikäymiäni asioita, perehtymällä tai tutkimalla aihetta lisää sekä palvelutaloesitysten tuoman kokemuksen myötä, taiteilijalla on enemmän mahdollisuuksia saavuttaa ainakin ”arvokasta arkipäivää ikääntyneille”. Mitä enemmän ja mitä erilaisempia esityksiä saadaan toteutettua palvelutaloissa, sen enemmän taide voi antaa lisäarvoa ikääntyneiden elämään syvemmin.

Ymmärrän myös tavallaan valtion näkemyksen siitä, että rahaa tulee vaikeampina talousaikoina laittaa siihen, missä raha maksaa itsensä takaisin rahalla. Miten sitten vakuuttaa kauniin fraasin hokijat ja heidän kollegansa siitä, että rahaa kannattaa laittaa vanhusten elämänlaadun parantamiseen, vaikka he eivät enää tulekaan työllistymään. Joitakin tutkimuksia on tehty lääkkeiden vähenemisestä, mutta pidempiaikaista tutkimusta ei vielä ole. Niitä odotellessa, uskon, että me teatterintekijät voimme löytää keinoja kiertää tämä suuri kivenlohkare. Entä jos pystymme todistamaan, että rahan satsaaminen ikääntyneille suunnattuun taiteeseen lisää taiteilijoiden työpaikkoja? Tai jos valmistamme vanhusten kanssa purkutilaisuudessa konkreettisia terveisiä päättäjille?

Yksi sana on ollut helpotukseni: laitostuminen. Sana kolahtaa kylmästi eikä kukaan halua aiheuttaa sitä. Teatteriesitys palvelutaloissa on taisteluni laitostumista vastaan. Sen sanan voimalla yritän saada vakuutettua, että tämä työ on tärkeää. Kannustan lähtemään matkaan. Matkan maistuvimpana retkieväänä takaan sen, kun näkee itse, miten oma esitys vaikuttaa ikäkatsojiin. Ja erityisen makoisaa on huomata se, miten ikääntyneet ja palvelutalon ympäristö vaikuttaa esitykseesi.

Reput siis selkään! Avointa mieltä rajanylitykseen ja taistelun voimaa kivien ylitykseen!

KUVA: Saara Karttunen, 2015, Rovaniemi

LÄHTEET

Painetut lähdeoteokset

Lehtonen, J. 2015. Elämäntunto – Näyttelijä kohtaa hoitolaitosyleisön. Acta Scenica 42. Helsinki. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, esittävien taiteiden tutkimuskeskus, Jussi Lehtonen.

Lehtonen, J. 2010. Samassa valossa – näyttelijäntyö hoitolaitoskiertueella. KL 77.1. Hämeenlinna. Kustannusosakeyhtiö Avain.

Sähköiset lähdeoteokset

Sulkava, R., Viramo, P., Eloniemi-Sulkava, U. 3/1999. Dementoiviin sairauksiin liittyvät käytösoireet. <http://www.muistiasiantuntijat.fi/media-files/Dementoiviin%20sairauksiin%20liittyvat%20kaytosoireet%20-opas.pdf>, Viitattu 14.3.2017. Sivut: 20, 40, 42

Wikipedia.org: homoseksuaalisuus ja laki. https://fi.wikipedia.org/wiki/Homoseksuaalisuus_ja_laki#Eurooppa. Viitattu 8.5.2017

Haastattelut

Suominen, Satu

Schütt, Kaj-Mikael